

KAHİRE KALESİ

Yrd.Doç.Dr.Ahmet Ali BAYHAN*

Mısır'ın başkenti Kahire'de bulunan ve "Selahaddin Kalesi" ya da "Kal'atü'l-Cebel" olarak da anılan Kahire Kalesi, Fatımi Kahire'sinin doğusundaki tepelerden birisi üzerine (Resim: 1) ilk olarak Eyyübiler devrinde kurulmuştur.¹

Kalenin yapım çalışmaları, Selahaddin-i Eyyübi'nin saray emiri Karakuş'un gözetiminde 572 / 1176 yılında başladı.Fatımiler ve Abbasiler döneminde yapılmış olan binalar yıkıldı. İnşaat için hem bu binalardan, hem Gize'de yıkılan küçük piramitlerden, hem de Mukattam'daki ocaklardan² taş temin edilmiştir.³ Selahaddin-i Eyyubi'nin 1193 senesinde ölümünden sonra kardeşi el-Kamil, kalenin yapımını sürdürdü. 1207'den itibaren de burası, taht merkezi olarak kullanılmaya başlandı.⁴

Eyyübiler devrine ait iki yapım kitabesinden biri, İmam Burcu (Burcu'l-İmam)'ndadır, fakat günümüzde mevcut değildir.⁵

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Kale için Selahaddin-i Eyyübi'nin serin ve sağlıklı havası sebebiyle Mukattam Tepesi'nin kayalığını seçtiği rivayet edilmektedir. Fakat burası konumu itibarıyla askeri açıdan büyük bir avantaja sahip olması ve Kahire'nin doğusu ile batısındaki eski müstakil kent merkezlerini de birbirine bağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bkz. W. Lyster; *The Citadel of Cairo*, Cairo, 1993, s. 8-9; E. el-Amri-A. el-Tayeş; *el-'İmaratü Fi Mısra'l-İslamiyyeti*, Kahire, 1996, s. 44-46. İç kale, Mukattam dağının kuzey ucunda bir yalçın kaya üzerindedir. Cuşi dağından bir top atımıdır. Araları 200 zira bir çukurdur.Kalenin dağ tarafı çok sağlamdır. Bu iç kale, Nil kıyısından doğuya 1500 adım uzaktadır. Dört tarafı yalçın kayadır. 80 zira yüksekliğindedir. Evliya Çelebi; *Seyahatname* (Çev. M. Çevik), IX, İstanbul, 1993, s. 281.

² Kahire'nin doğusunda yüksekliği yaklaşık 350 metreyi bulan kalker ve tebeşirli kayalık bölgede, yüzyıllar boyu şehrin inşası için kullanılmış taş ocakları bulunmaktadır. Axis 2000 Büyük Ansiklopedi; "Kahire" Mad., VII, İstanbul, 1999, s. 64.

³ W. Lyster; a.g.e., s. 9; D. Behrens-Abouseif; *Islamic Architecture in Cairo*, Cairo, 1996, s. 78; E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 47.

⁴ W. Lyster; a.g.e., s. 15; D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 78; E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 47; A. Uluçam; "Eyyubi Mimarisi ve Sanat Tarihimizdeki Yeri" *ULUSLARARASI SELAHADDİN-İ EYYUBİ SEMPOZYUMU* (23-24 Kasım 1996), Diyarbakır, 1997, s. 263.

⁵ M.V. Berchem; *Materiaux Pour un Corpus Inscriptionum Arabicorum "Egypte"*, I. Paris. 1903, s. 726-27; E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 56.

لقد امر ببناء هذا الباب المبارك و السور الملاصق له الملك الناصر الذي وحد كلمة المؤمنين و هزم عبدة الصليب صلاح الدنيا و الدين سلطان الإسلام و المسلمين ابو المطفر يوسف بن ايوب بن شادى الذى احيى سلطان الخلافة في شهور سنة ست و سبعين و خمسمائة

Şüphesiz bu mübarek kapıyı ve ona bitişik surun yapımını, hilafet saltanatını ihya eden, müminlerin birliğini sağlayan, Haçlıları yenen, İslamın ve Müslümanların sultanı el-Melik el-Nasır Salahu'd-dünya ve'd-din Ebu'l-Muzaffer Yusuf bin Eyyub bin Şadi 576 / 1180-81 yılında emretti.⁶

Diğer kitabe ise Müderrec Kapısı (Babü'l-Müderrec)'nda bulunmakta⁷ olup, 1.25 X 0.69 m. ölçülerindeki mermer levha üzerine dokuz satır halinde Arapça olarak yazılmıştır.

بسم الله الرحمن الرحيم انا فتحنا لك فتحا مبينا ليغفر لك الله من ذنبك و ما تاخر و يتم نعمته عليك و يهديك صراطا مستقيما و ينصرك الله نصرا عزيزا امر بانشاء هذه القلعة الباهرة المجاورة لمحروسة القاهرة بالعرمة التي جمعت نفعا و تحصينا مولانا الملك الناصر صلاح الدنيا و الدين ابو المطفر يوسف بن ايوب محي دولة امير المؤمنين في نظر اخيه وولي عهده الملك العادل سيف الدين ابي بكر محمد خليل امير المؤمنين علي يد امير مملكته و معين دولته قراقش عبد الله الملكي الناصري في سنة تسع و سبعين و خمسمائة

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin günahından, geçmiş ve gelecek olanı bağışlasın (bütün tasalarını gidersin) ve sana olan nimetini tamamlasın ve seni doğru bir yola iletsin.⁸ Bu göz kamaştırıcı kalenin yapımını, memleketine sığınanlara fayda ve vasi bir barınağı bulunduran aremede Kahire'nin korunması için devletin kurucusu ve Emiru'l-Mü'minin Efendimiz Melikü'n-Nasır Salahü'd-dünya ve'd-din Ebu'l-Muzaffer Yusuf bin Eyyub, kardeşi ve veliahdı Emiru'l-Mü'minin el-Melik el-Adil Seyfeddin Ebubekr Muhammed'in nezaretinde, memleket (saray) emiri Karakuş Abdullah el-Meliki el-Nasırı eliyle 579 / 1183-84 senesinde emretti.⁹

Eyyübiler tarafından kurulduktan sonra kalenin Memlükler ve Osmanlılar zamanında bazı tamirler geçirdiği bilinmektedir. Memluk onarımlarını belgeleyen kitabeler mevcuttur.¹⁰

⁶ Kitabenin Türkçe'ye tercümesini yapan Yrd.Doç.Dr. H.İ. Tanç'a teşekkür ederim.

⁷ E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 62.

⁸ Kur'an-ı Kerim, Fetih Suresi, Ayet: 1-3.

⁹ Kitabenin Türkçe'ye tercümesini yapan Yrd.Doç.Dr. H.İ. Tanç'a teşekkür ederim.

¹⁰ Memlük hükümdarlarından Sultan Kalavun, Sultan Çakmak (851/1447), Sultan Kayıtbay ve Sultan Tomanbay (906/1500-01)'ın tamirleri ile yenilemelerini ihtiva eden kitabelerle ilgili bkz. E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 62-64.

Kale Haçlılara karşı yaklaşık 100 yıllık bir savaş ortamında gelişen pek çok askeri yapım teknolojisi kullanılarak inşa edilmiştir. Etrafını kuşatan ve düzgün kesme taştan örülmüş surlar, yaklaşık 10 m. yüksekliğinde ve 3 m. kalınlığındadır. Surlar kayalık zemin üzerine yapılarak oldukça dik yükseklikler elde edilmiştir. Muhtelif aralıklarla yerleştirilen burçlar, 2100 metrelik sur uzunluğunca dolanan iç koridorlar ve surlarla burçların üzerindeki mazgal siperleri askerlere kalenin korunması için elverişli bir ortam meydana getirmektedir.¹¹

Başlangıçta kale üç önemli kapıya sahipti.¹² Kuzeybatıdaki Müderrec Kapısı (Babü'l-Müderrec), şehirle bağlantıyı sağlayan ana kapıydı. Diğer kapılar surların doğu ve güney kenarındadır. Her ikisi de ikiz kulelerle desteklenmiş olup, güneydeki Kurafa Kapısı (Babü'l-Kurafa), doğudaki de şu anda İmam Burcu (Burcu'l-İmam) olarak bilinmektedir ve kapalıdır.

Günümüzde kale üç bölümden ibarettir : Birincisi, doğu-batı istikametinde 650 m., kuzey-güney yönünde 317 m. ebatlarındaki düzgün olmayan bir dikdörtgen şema gösteren kuzeydoğu bölümdür.¹³ İkincisi, kuzey-güney doğrultusunda 510 m., doğu-batı istikametinde 270 m. ölçülerindeki güneybatı kısımdır. Üçüncüsü ise, kalenin batı tarafında, Selahaddin Meydanı'na nazır yamaçta yer alan ve kuzey-güney istikametinde 380 m., doğu-batı yönünde 170 m. ölçülerindeki bölümdür (Çizim: 1).

1. Kuzeydoğu Bölüm : Kahire Kalesi (Kuzeydoğu Bölüm)'nin burçları¹⁴ plan ve şekilleri bakımından farklılık göstermektedir (Çizim: 2).

¹¹ S.M. Muhammed; Mesacidu Mısır ve Evliyahua's-Salihun, II, Kahire, 1976, s. 9-10; W. Lyster; a.g.e., s. 10; D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 79.

¹² Evliya Çelebi kalenin üç kapısı olduğundan söz eder, ancak yönlerinden ve isimlerinden bahsetmez. "Üç kapısı vardır. Kapıların iç taraflarında otuzar karış toprak vardır. " Evliya Çelebi; a.g.e., s. 282.

¹³ Evliya Çelebi, Mısır İç Kalesi Vasıfları başlığı altında Selahaddin-i Eyyubi'nin yaptırdığı kaleyi tanıtmaktadır. "Beşgen şeklinde yapılmıştır. Mutfak kapısından ta yeniçeri ağası kulesine kadar derin hendektir. Etrafında 12 kule vardır. Bunlar da (doğu, batı, frenk, kapı, yassı, Selahaddin ve Mimar) kuleleridir. Bu kuleler de gayet sanatlı ve üçer katlıdır. Her birine biner adam sığar. Bu kule üç bölme hisardır. Bir katında Şeyh Sarı kapısında yeniçeri odaları vardır. 44 odadır. Bir kapısı batıya bakar. Ve kalenin etrafı 600 adımdır. Tamamı 2060 ayaktır. Buna bitişik bir de Ortahisar vardır. Bu Ortahisarda tekkeler, baruthane, darphane, arabacılar karhanesi, hastahane, hamam, 800 küçük ev, 70 dükkan vardır....Bu üç bölme kale Yusuf Selahaddin'indir." Bkz. Evliya Çelebi; a.g.e., s. 282.

¹⁴ Günümüzde sayıları yirmiyi bulan burçların XVII. yüzyılda 12 tane olduğunu anlıyoruz. Bkz. Evliya Çelebi; a.g.e., s. 281.

1.1.Güneydeki Surlar ve Burçlar :

1.1.1 Mukattam Burcu (Burcu'l-Mukattam): Cebel Kapısı (Babü'l-Cebel)'na bitişik (Resim: 2), büyük silindirik burçtur. 25 m. yüksekliğinde ve 24 m. çapındaki burcun içerisi, dairevi şekilli bir odadan ibaret olup, giriş yolu Eyyubi devri burçlarına göre farklıdır. Çünkü Osmanlı döneminde 1786 senesinde yapı tamir edilmiştir.¹⁵

1.1.2. Suffe Burcu (Burcu'l-Suffe) : Selahaddin-i Eyyubi devri surlarına Sultan Melik Kamil tarafından ilave edilmiş Suffe Burcu (Burcu'l-Suffe)'nun genişliği 25.80 m., yüksekliği 15 m., iç çapı da 25.30 m.dir. Burcun kuzey tarafında çapraz ve beşik tonozla örtülü ve mazgalları olan eklemeler mevcuttur. Buradan burcun içerisine geçilmektedir. Çapraz tonozla örtülü bir orta hücre ile onun dört tarafına yerleştirilmiş ve beşik tonozlarla örtülü 4 eyvandan ibaret iç bölümde, ilave hücreler ile 1 m. genişliğindeki mazgallar dikkat çekmektedir. Üst kısmı XIX. yüzyılda tahrip olmuş¹⁶ burcun asıl yapısı, günümüzde surların üzerinde görülebilen yapılarla kapatılmıştır.

1.1.3. 'Alva Burcu (Burcu'l-'Alva) : Suffe Burcu (Burcu'l-Suffe)'na 9 m. mesafede, dışarı 6 m. kadar taşıntı yapan yarım yuvarlak bir burçtur (Resim: 3). Çapraz tonozla örtülü iç bölümde, güney, doğu ve batıya nazır üç mazgal bulunmaktadır. Burç boyutu ve malzemesi bakımından bitişikteki Sultan Kamil'in burçlarından farklılık arz etmektedir.

'Alva Burcu (Burcu'l-'Alva)'ndan Kırk Yılan Burcu'na kadar 32 m. uzunluğundaki surlar Mehmet Ali Paşa zamanında takviye edilmiştir.¹⁷

1.1.4. Kırk Yılan Burcu : Sultan Melik Kamil zamanında yapılan burçlardandır (Resim: 3-4). Yüksekliği 20.50 m., kenar uzunluğu da 21 m. olan kare şekilli burç, üç kattan ibarettir. Orta kattaki kapıdan burca girilmektedir. Alt ve orta katta çapraz ve beşik tonozlarla örtülü hücreler vardır. Bunlar da düşmanı bertaraf etmek için mazgalları ve yağ delikleri sahiptir. Üst katta da mazgal siperleriyle kuşatılmış seyirdim yeri bulunmaktadır. Her üç katın bir dahili merdivenle birbirine bağlandığı görülmektedir.

1.1.5. İsimsiz Yarım Daire Şekilli Burç : Kırk Yılan Burcu'ndan sonra Turfa Burcu (Burcu'l-Turfa)'na kadar 30 m. uzunluğunda surlar yer almaktadır (Resim: 3). Bu surların ortasında isimsiz, yarım daire şekilli bir burç bulunmaktadır. İç planı ve malzemesi bakımından Selahaddin-i Eyyubi devrinde

¹⁵ E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 50.

¹⁶ W. Lyster; a.g.e., s. 86.

¹⁷ E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 51.

yapılmış olduğu sanılan burcun mazgalları, sonradan kurşun atımına imkan verecek biçimde genişletilmiştir.¹⁸ Ayrıca bu burç ile Turfa Burcu (Burcu'l-Turfa) arasındaki surların da Mehmet Ali Paşa zamanında yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹

1.1.6. Turfa Burcu (Burcu'l-Turfa) : Sultan Kamil'in ilave ettiği burçlardan olan yapı (Resim: 3), 25 m. yüksekliğinde ve bir kenarı 30 m. uzunluğunda kare şekillidir. Üç kattan oluşan burcun zemin seviyesindeki alt katı enkazla dolu, üst katı muhtemelen XIX. yüzyıl başlarında değiştirilmiş,²⁰ orta katı ise sağlam durumdadır. Orta kat iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi dikdörtgen şekilli dört hücreden ibaret dıştaki kısımdır. Bunlardan doğu ve batı uçtakiler çapraz tonozla örtülü ve ikişer mazgala sahipken, ortadakiler beşik tonozla örtülü ve birer mazgala sahiptir. İkincisi ise surların iç tarafında kalan bölüm olup, beşik ve çapraz tonozlarla örtülü bir merkezi mekan ile onunla bağlantılı hücrelerden meydana gelmektedir.

1.1.7. Matar Burcu (Burcu'l-Matar) : Selahaddin-i Eyyubi dönemine ait iki yarım daire burçtan ibaret olup (Resim: 3), aslen Kurafa Kapısı (Babu'l-Kurafa)'nı savunmak amacıyla yapılmışlardı. Fakat Çerkez Memlük Sultanı Canpolat tarafından Osmanlı saldırılarını bekledikleri esnada, kapı örülerek kapatılmış ve bitişikteki kapı boşluğu da molozla doldurulmuştur.²¹ Orijinalde burçlar, mazgallarıyla savunmaya büyük katkılar sağlamaları yanı sıra Sultan Melik Kamil zamanından itibaren hükümdarın özel güvercin postası için Kahire Kalesi'ndeki merkezi halini almaları açısından önem taşırlar.²²

Matar Burcu (Burcu'l-Matar)'dan Muballat Burcu (Burcu'l-Muballat)'a kadar 50 m. uzunluğundaki surlar, Selahaddin-i Eyyubi devrinde yapılmış olup,

¹⁸ E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 53.

¹⁹ W. Lyster; a.g.e., s. 87.

²⁰ W. Lyster; a.g.e., s. 87.

²¹ W. Lyster; a.g.e., s. 87.

²² Sultan Kamil, devletin bir ucundan diğer ucuna mektupları taşımak için kullanılan 900 evcil güvercine sahipti. Mesajlar kuşların kanatları altına bağlanan ince kağıt varaklar üzerine yazılırdı. Güvercin gelip çıktığında, mesajı tek başına çözebilen sultana acil bir şekilde mektup getirilirdi. Güvercin tüneklikleri Matar Burcu (Burcu'l-Matar) olarak bilinen kalenin güney girişini savunan ikiz kuleler arasındaki platform üzerinde bulunuyordu. Bkz. W. Lyster; a.g.e., s. 15-16. Eyyubi devlet teşkilatında posta ve istihbarat işleri Divan-ı İnşa'ya bağlı olarak yürütülmüştür. Güvercinlerin yanı sıra özellikle geceleri kullanılmak üzere at ve deve gibi hayvanların da bu işte görev üstlendiği anlaşılmaktadır. Bkz. C. Alptekin; "XI-XII. Yüzyıllarda Selçuklular ile Atabeyliklerde Posta ve İstihbarat" ULUSLAR ARASI HAÇLI SEFERLERİ SEMPOZYUMU (23-25 Haziran 1997, İstanbul), Ankara, 1999, s. 193.

2.80 m. kalınlığındaki surların içerisinde 0.93 m. genişliğinde bir dehliz mevcuttur (Resim: 5). Kuzeydeki duvarda havalandırma ve ışık temin etmek için pencereler açılmışken, güneydeki duvarda ise savunma amacıyla üç adet mazgal yerleştirilmiştir.

1.1.8. Muballat Burcu (Burcu'l-Muballat) : Kalenin güneydoğu köşesinde bulunan burç (Resim: 3), Selahaddin-i Eyyubi devri yapılarından olup, plan düzeni aynı iki kattan meydana gelmektedir. İçeride, her ikisinde de üç tarafa yönelik birer tane mazgal vardır. Bunlar sonradan kurşun atımına imkan sağlayacak şekilde genişletilmiştir.

1.2. Doğudaki Surlar ve Burçlar :

Muballat Burcu (Burcu'l-Muballat)'ndan İmam Burcu (Burcu'l-İmam)'a kadar uzanan 17.50 metrelik mesafede üç adet burç vardır. Sur içerisinde burada bir dahili dehliz dolanmaktadır ve dikdörtgen şekilli mazgallar yer almaktadır.

1.2.1. İsimsiz Yarım Daire Şekilli Burç : Osmanlılar devrinde buradaki küçük arka kapıyı kapatmak amacıyla yapılmış²³ küçük yarım daire biçimindeki bir burçtan ibarettir.

1.2.2. Mukavsar Burcu (Burcu'l-Mukavsar): Sur içerisindeki dehlizden ulaşılan burç iki kattan ibaret olup, her iki katında da üç yöne dönük birer mazgala yer verilmiştir.

1.2.3. İsimsiz Yarım Daire Şekilli Burç : Sur içerisindeki dehlizden ulaşılan burç iki kattan ibaret olup, her iki katında da üç yöne dönük birer mazgal mevcuttur (Resim: 6). Son iki burç Selahaddin-i Eyyubi zamanında yapılmış eserlerdendir.

1.2.4. İmam Burcu (Burcu'l-İmam) : İkiz kuleli İmam Burcu (Burcu'l-İmam), 16 m. genişliğindeki hendek köprüsü ile ulaşılan kalenin doğu girişini savunmak için Selahaddin-i Eyyubi tarafından inşa edilmiştir (Resim: 6). Kuleler ilk yapıldıklarında 6 m. çapında olup, 5 m. kadar surlardan dışarı çıkıntı yapmaktaydı. 1207'de Sultan Melik Kamil, orijinal boyutlarının iki misli büyüklüğünde bir dış gömlekle kuşatmıştır. 1501'de Memluk Sultanı Canpolat, kapıyı ördürmüş ve kapı boşluğunu molozlarla doldurmuştur. Osmanlı döneminde ise burçlar Süleyman Paşa Camii'nin imamına konut olarak tahsis edilmiştir.²⁴

1.2.5. İsimsiz Yarım Yuvarlak Şekilli Burç : İmam Burcu (Burcu'l-İmam)'ndan 30 m. kadar sonra isimsiz, yarım daire şekilli bir burç yer almaktadır (Resim: 6). İki burç arasındaki surlarda bulunan dahili dehlizde dört adet mazgal

²³ W. Lyster; a.g.e., s. 87-88.

²⁴ W. Lyster; a.g.e., s. 88; E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 56.

yerleştirilmiştir. Burç iki kattan ibaret olup, her iki katında da üçer mazgal mevcuttur.

1.2.6. Remle Burcu (Burcu'l-Remle) : İlk olarak Selahaddin-i Eyyubi zamanında inşa edilen burcun başlangıçtaki çapı 7 m. ve dışarı çıkıntısı da 6 metreydi. Sultan Kamil, dahili hücreleri bulunan bir dış kule ile burcun boyutlarını üç katına çıkarmıştır²⁵ (Resim: 6-7). İki kattan meydana gelen burca sur arasındaki dehlizden geçilmektedir ve her iki katında da üçer adet mazgala yer verildiği görülmektedir.

Remle Burcu (Burcu'l-Remle)'ndan Haddad Burcu (Burcu'l-Haddad)'na kadar uzanan surda, dehlizle bağlantılı olarak orijinalde beş adet mazgal açılmıştır.²⁶ Kaleye düşman askerlerinin ulaşımı için en müsait yer olması sebebiyle hem mazgalların sayısı fazla tutulmuş, hem de birbirine çok yakın olarak iki büyük burç (Remle ve Haddad Burçları) yerleştirilmiştir.

1.3. Kuzeydeki Surlar ve Burçlar :

1.3.1. Haddad Burcu (Burcu'l-Haddad) : Selahaddin-i Eyyubi döneminde ilk olarak yapıldığında, çapı 7 m., dışarı çıkıntısı da 6 m. olan Haddad Burcu (Burcu'l-Haddad) (Resim: 7), daha sonra Sultan Kamil devrinde çapı 22 m., yüksekliği de 21.70 m. olacak şekilde büyütülmüş, Fransız işgali sırasında (1798-1801) ise burcun mazgalları top atımına elverişli hale gelmesi için büyük kare açıklıklara dönüştürülmüştür.²⁷ İki kattan meydana gelen burcun her iki katında da savunma amaçlı mazgalların yerleştirildiği izlenebilmektedir.

Haddad Burcu (Burcu'l-Haddad)'ndan sonra kuzeyde uzanan surlardan doğudaki ilk 190 metresi Selahaddin-i Eyyubi, batıdaki son 200 metresi ise Mehmet Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır.

1.3.2. Küçük Arka (Gizli) Kapı : Haddad Burcu (Burcu'l-Haddad)'na 2.25 m. mesafede, şu anda kapatılmış olan küçük bir kapı bulunmaktadır. Sur içindeki dehlize açılan kapı, 1.55 m. genişliğinde ve 2 m. yüksekliğindedir. Eskiden bu kapı Mukattam Tepesi ile kale arasındaki geçidi kullanarak gelen düşman askerlerine karşı ani hücum çıkışları için kullanılırdı.²⁸

Kapıdan sonra surlar batıya doğru yaklaşık 30 m. kadar devam eder. Buradaki surlara dehlizle bağlantılı üç tane mazgal vardır.

²⁵ W. Lyster; a.g.e., s. 88.

²⁶ Bunlardan birincisi ile beşincisi, Remle ve Haddad Burçları Sultan Kamil devrinde büyütüldüğü zaman kapatılmıştır. Bkz. E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 58.

²⁷ W. Lyster; a.g.e., s. 88.

²⁸ W. Lyster; a.g.e., s. 88; E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 59.

1.3.3. İsimli Yarım Daire Şekilli Burç : Selahaddin-i Eyyubi devri yapısı olan bu burç, yarım daire şekilli olup üç tarafa yönelik birer adet mazgala sahiptir.

Bu burçtan sonra surlar, 35 m. kadar uzandıktan sonra kuzeye doğru dönüş yapmaktadır. Sahra Burcu (Burcu'l-Sahra)'na kadar devam eden surlarda, içerideki dehlizle bağlantılı altı tane mazgal mevcuttur.

1.3.4. Sahra Burcu (Burcu'l-Sahra) : Selahaddin-i Eyyubi tarafından yaptırılan Sahra Burcu (Burcu'l-Sahra), daha sonra iki kez tahkim edilmiştir. 1207'de Melik Sultan Kamil, 1501'de de Canpolat tarafından tamir edilerek güçlendirilmiştir.²⁹ Dışarıdan silindirik şekilli olan burç üç mazgala sahiptir ve iç tarafında da 21.30X12.70 m. boyutlarında dikdörtgen şekilli bir bölüm ihtiva etmektedir. Ortadaki koridorun doğusunda, bitişiğinde bir tuvalet hücresi olan sivri beşik tonozlu büyük bir mekan, batısında da birisi burcun üst katına götüren merdivene diğeri de bitişiğinde bir tuvaletin yer aldığı ve sivri beşik tonozla örtülü büyük bir mekana açılan iki kapı mevcuttur.

Sahra Burcu (Burcu'l-Sahra)'ndan batıya doğru yaklaşık 80 m. kadar uzanan surlarda dahili dehlizle bağlantılı beş mazgal yer almaktadır. Fakat Çerkez Memlükleri zamanında top ateşine karşı surlar bir taş duvarla kaplandığı için bu mazgallar açık değildir.³⁰

1.3.5. İsimli Silindirik Burç : Surların güneye dönüş yaptığı köşede eskiden Selahaddin-i Eyyubi zamanında yaptırılan isimli silindirik biçiminde bir burç vardı. Fakat 1501'de Canpolat bu burcu yıktırması, ve yerine bir topçu platformu yerleştirmiştir.³¹

İsimli silindirik burçtan güneye doğru 40 m. kadar surlar uzanmaktadır. Burada dahili dehlizden ulaşılan dört adet mazgal mevcuttur. Bunlar da Çerkez Memlükleri zamanında surlar bir taş duvarla kaplandığı için kapalı durumdadır.

Bu noktadan itibaren yer alan surlar Osmanlılar dönemine aittir. Mehmet Ali Paşa tarafından yaptırılmış surlara, orta kısımda bir de yarım yuvarlak burç ilave edilmiştir.

1.3.6. Kare Şekilli Burç : Kalenin kuzeybatı köşesinde bulunan burç aslen Sultan Kamil yapısıdır. Planı itibariyle Kırk Yılan Burcu'na benzediği, ortadaki bir mekanla bağlantılı kollar ve onların ucundaki mazgallardan ibaret olduğu sanılan³²

²⁹ W. Lyster; a.g.e., s. 88.

³⁰ W. Lyster; a.g.e., s. 88.

³¹ W. Lyster; a.g.e., s. 88.

³² E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 61.

burç, Osmanlılar döneminde yıkılmış durumda olduğu için silindirik şekilli olarak yenilenmiştir.³³

Köşedeki burçtan Müderrec Kapısı (Babu'l-Müderrec)'na kadar uzanan 25 m. uzunluğundaki surlarda da kare şekilli bir başka burcun eskiden bulunduğu rivayet edilmektedir³⁴, ancak bu burçtan günümüzde hiçbir iz mevcut değildir.

1.4. Batıdaki Surlar ve Burçlar :

1.4.1. Müderrec Kapısı (Babu'l-Müderrec) : 4 m. genişliğinde yuvarlak kemerli bir niş içerisinde, sivri kemerli bir kapı açıklığına sahiptir. Kapının üzerinde inşa kitabesi ile onun altında 0.25 m. çapındaki bir daire içerisinde “el-mülkü li'l-lah” ibaresi yazılıdır. Kapı açıklığından kare şekilli bir mekana girilmektedir. Kuzey ve batı kenarındaki nişler içerisine birer mazgal yerleştirilmiştir.³⁵ Doğu taraftan, iki yanında kemerli nişlerin bulunduğu bir dehliz vasıtasıyla eskiden kale içerisine ulaşıyordu, ancak bu da Mehmet Ali Paşa'nın yaptırdığı Harem Sarayı sebebiyle kapatılmış vaziyettedir.

Kuzeydoğu ve güneybatı bölümleri birbirine bağlayan iç surlar, Osmanlı yeniçerileri tarafından XVI. yüzyılda yapılmıştır. Aynı tarihlerde kalenin dahili girişlerinden Kulla Kapısı (Babu'l-Kulla)'na çokgen gövdeli iki kule ilave edilmiş³⁶ ve surların güney ucundaki Vustani Burcu (Burcu'l-Vustani)³⁷ kalenin ana girişini korumak amacıyla inşa edilmiştir.

---

³³ E. el-Amri-A. el-Tayeş, kuzeybatı köşedeki burcun Mehmet Ali Paşa yapısı olduğunu belirtirken (E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 60), W. Lyster ise XVI. yüzyılda Osmanlılar tarafından inşa edildiğini ifade etmektedir (W. Lyster; a.g.e., s. 88).

³⁴ E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 61.

³⁵ Bu mazgallar Fransız işgali sırasında genişletilmiştir. Bkz. E. el-Amri-A. el-Tayeş; a.g.e., s. 62.

³⁶ İlk olarak Sultan Baybars tarafından yaptırılan bu kapı, Mehmet Ali Paşa'nın Harem Sarayı'nı inşa ettirdiği esnada büyük oranda yeniden elden geçirilmiştir. Bkz. W. Lyster; a.g.e., s. 102.

³⁷ Vustani Burcu (Burcu'l-Vustani) ismi XIX. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. W. Lyster; a.g.e., s. 102.

1.4.2. Yeni Kapı (Babu'l-Cedid) : Mehmet Ali Paşa tarafından 1240-1242/1824-1826 yılları arasında yaptırılmıştır.³⁸ Yuvarlak kemerli bir kapı açıklığından ibarettir (Resim: 8). Açıklık demir şeritlerle tutturulmuş ahşap bir kapı ile kapatılmıştır. Kapı üzerinde küçük bir balkon vardır. Dışarıya mazgal pencerelerle açılan bu mekan dışarıdan gelecek hücumları bertaraf edecek gözcü askerlerin kaldığı bir yerdir.³⁹

1.5. Kuzeydoğu Bölümdeki Diğer Yapılar :

1.5.1. Süleyman Paşa Camii : Yerinde Fatimîler'den kalma Sidi Kasta Camii bulunmaktaydı. Bu sebeple 'Sidi Sariyetü'l-Cebel Camii' olarak da isimlendirilen⁴⁰ yapı, kitabesine⁴¹ göre Hadım Süleyman Paşa⁴² tarafından 935/1528 senesinde inşa ettirilmiştir.⁴³ Bir rivayete göre Yeniçerilerin Mısırlı askerlerle karışmadan namazlarını kılmaları için yaptırılmıştır. İnşasındaki başka bir etken de Kale içindeki Kalavun Camii'nin kullanılamayacak derecede harap vaziyette olmasıdır.⁴⁴

Osmanlı mimarisinde üç yarım kubbeli merkezî planlı ilk yapıdır. Bir bahçe içerisindedir (Resim: 9). Düzgün kesme taştan yapılmıştır. Beden duvarlarındaki

³⁸ W. Lyster, a.g.e., s.89; E. M. Ferğali; el-Delîlu'l-Mûcez li-Ehemmi'l-Âsâri'l-İslâmiyyeti ve'l-Kıbtıyyeti fi'l-Kahirati, Kahire, 1991, s.157.

³⁹ E. M. Ferğali, a.g.y.

⁴⁰ A. Atia; Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler (İst. Ün. Basılmamış Doktora Tezi, 1994), s. 31.

⁴¹ Kitabe için bkz. A.A. Bayhan; Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi (Y.Y.Ü. Basılmamış Doktora Tezi, 1997), s. 25.

⁴² Nereden geldiği ve ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Sarayda yetişmiştir. Yavuz Sultan Selim'in son zamanlarında Hazinebaşısı olan Hadım Süleyman Paşa 931/1525-941/1534 ve 943/1537-947/1541 yılları arasında iki kez Mısır valiliği yapmıştır. Bkz. M. Süreyya; Sicilli Osmanî, III, İstanbul (1311) 78-79; İ. H. Uzunçarşılı; Osmanlı Tarihi; II, Ankara (1988) 549; Ş. Turan; "Süleyman Paşa" Mad., İ.A., XI, İstanbul, 1979, 194; S.M. Muhammed; Mesacidü Mısır ve Evliyauha's-Salihun, V, Kahire, 1985, V, s.81-82.

⁴³ Fihri'sü'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s.3; S. M. Muhammed, a.g.e., V, s.81; Atia, a.g.y.; C. Williams; Islamic Monuments in Cairo, Cairo, 1985, s. 226; E. M. Ferğali; a.g.e., s. 159; Evliya Çelebi; Seyahatname (Çev. M. Çevik), X, İstanbul, 1993, s. 305; G. Godfrey; A History of Ottoman Architecture, London, 1971, s. 312; S. K. Yetkin; İslam Sanatı Tarihi, Ankara, 1954, s. 283; A. el-Behnaşî; el-Fennu'l-İslâmî, Şam, 1986, s. 245; D. B. Abouseif; Islamic Architecture in Cairo, Cairo, 1996, s. 158; O. Aslanapa; Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul, 1986, s. 171; P. D'Avennes; Arab Art As Seen Through The Monuments of Cairo, Paris, 1983, s. 120; M. Meinecke; "Die Architectur Des 16. Jahrhunderts In Kairo, Nach Der Osmanischen Eroberung Von 1517" IV'EME CONGRE'S INTERNATIONAL D'ART TURC (Aix-en-provence, 10-15 September 1971) 1976, s.147.

⁴⁴ A. Attıye; a.g.e., s.37; E. M. Ferğali; a.g.e., s.161; Evliya Çelebi, a.g.e., s.306.

malzeme farklılıkları caminin onarım geçirdiğini akla getirmektedir.

Güneybatı cephesi düzgün bir hat teşkil etmemektedir. İki bölümden müteşekkildir. Cami cephesinde üç kat halinde pencerelerin yerleştirildiği görülmektedir. Alttaki iki tane sivri kemerli alınlıklı, demir parmaklıklılı dikdörtgen, ortadaki yuvarlak ve üstteki sivri kemerli şekillidir. Köşeler pahlanarak üstteki yarım kubbe ile uyum sağlanmıştır. Cephenin solunda istiridye yivli tepelikli ve mukarnas dolgulu kavsaraya sahip bir niş altında düz atkı taşlı kapıdan ibaret taç kapı mevcuttur. Onun yanında kare gövdeli minare ile avlu giriş kapısı bulunmaktadır. Daha batıda kubbeli kare planlı bir oda cepheden taşıntı yapmaktadır. Bundan sonra kubbeli avlu cephesi uzanmaktadır.

Güneydoğu cephesinde mihrap önü bölümü yarım kubbeye örtülü bir taşıntı şeklindedir. Yan kısımların kible yönüne bakan cephelerinde sivri kemer alınlıklı, demir parmaklıklılı birer dikdörtgen pencere açılmıştır. Taşıntının cephesinde yan bölümlerinde olduğu gibi üç katlı pencere düzenlemesi mevcuttur. Alt kattakiler sivri kemer alınlıklı, demir parmaklıklılı, dikdörtgen, ortadaki yuvarlak, üstteki ise sivri şekillidir.

Kuzeydoğu cephesi güneybatı cephe ile benzer düzenlemeye sahiptir. Ancak bu cephedeki giriş basık kemerli ve sade görünüşlüdür. Kapının sağında sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen şekilli bir pencere ile revaklı avluya açılan bir kapı bulunmaktadır. Bunların üzerinde ahşap direklere oturan bir sundurma mevcuttur. Ahşap saçağın altında, iç tarafa bakan yüzünde Yasin Suresi'nin yazıldığı görülmektedir. Daha kuzeyde avlu cephesi devam etmektedir. Bu cephe yan avluya bakmaktadır. Dışarıdan merkezî kubbe ve yarım kubbelerle kuzeydoğu yönündeki sundurmanın üzerinin tek renkli çinilerle kaplanmış olduğu gözlenmektedir.

Revaklı Avlu, Sidi Sariye Türbesi'nden dolayı simetrik bir düzenlemeye sahip değildir. Kare planlıdır. Aynı zamanda son cemaat yerini de meydana getiren güneydoğu revakı üç taş ayağa oturan dört sivri kemerin taşıdığı, giriş üzerindeki daha büyük dört kubbeye örtülüdür. Diğer üç yönde, altı ayağın desteklediği sekiz sivri kemerle taşınan dokuz kubbeli revak dolanmaktadır. Avlunun kuzey köşesini Sidi Sariye Türbesi işgal etmektedir. Revak zemini, avlu döşemesinden bir basamak yükseltilmiş bir seki durumundadır. Avlu zemini daire, dikdörtgen ve kare gibi geometrik motifli renkli mermer döşemelidir. Her bir revak gözü, içerisi ajurlu sivri kemer alınlıklı dikdörtgen şekilli birer pencereye sahiptir. İki kanatlı ahşap kepenklidir. Güneydoğu revakın duvarları pencere seviyesine kadar renkli mermerle kaplanmıştır. Girişin üzerindeki kubbe içi yeşil, sarı, kırmızı, kahverengi ve mavi renkli bitkisel kalem işi ile süslenmiştir. Kubbe eteğinde de İsrâ Suresi'nden ayetler yer almaktadır. Diğer taraflardaki revak duvarları ile kubbe

içleri süslemesizdir. Avluda birisi türbe cephesinde, diğeri de kuzeydoğu revakın kemer köşeliklerinden birinde olmak üzere iki tane mermer güneş saati vardır.

İç mekana kuzeybatı, güneybatı ve kuzeydoğu yönündeki kapılardan giriş sağlanmaktadır. Bunlardan kuzeybatıdaki, çevresi bitkisel motifli kalem işleriyle süslenmiş renkli mermer bordürlerle üç taraftan kuşatılmış basık kemerli bir form göstermektedir. Üzerinde lacivert zemin üzerine sarı harflerle iki satırlık Arapça kitabe yer almaktadır.

İç mekan genel düzenleme itibarıyla ters ‘T’ şeklinde bir plan göstermektedir. Ortadaki kare mekanın üzerini, mekanların birbirleriyle kesişme noktalarına dayandırılmış dört geniş kemer vasıtasıyla taşınan büyük bir merkezî kubbe örtmektedir. Onu kuzeybatı yönü hariç diğer taraflardan üç yarım kubbe kuşatmaktadır. Geçişler pandantiftir. Böylece üç yarım kubbeli merkezî planlı şema oluşturmuştur. Beden duvarlarındaki pencerelere ilaveten kubbe eteklerinde açılan pencereler de iç mekanın aydınlatmasına katkı sağlamaktadır. Merkezî kubbenin ortasındaki yuvarlakta “Kul külli yamelü ala şakiletihi” ibaresinin, kubbe eteğinde aralarında Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali isimleri olan Âli İmrân Suresinden ayetlerin sülüs hattıyla yazıldığı görülmektedir. Diğer kısımları da kalem işleriyle süslenmiştir. Yarım kubbelerin ortasında da merkezî kubbedeki yazı tekrarlanmaktadır. Kubbe eteklerinde ise Fetih Suresi ile Vakıa Suresi’nden ayetler yazılmıştır. İç mekanın duvarlarını pencerelerin üst seviyesine kadar kaplayan renkli mermer kaplamanın üzerinde güneybatı kenardan itibaren “Bu caminin yapımını emretti...” şeklinde başlayan kitabe kuşağında Kanunî Sultan Süleyman’a kadar bütün Osmanlı padişahlarının ismi ile Mülk Suresi, Fetih Suresi, Bakara Suresi, Ali İmran Suresi ve Nür Suresi’nden ayetlere yer verilmiştir. Caminin zemini mermer döşemelidir.

Mihrap yarım kubbe ile örtülü taşının güneydoğu duvarının ortasında yer almaktadır. Siyah, kırmızı ve beyaz mermerden çok renkli bir görünüşe sahiptir. Nişin alt kısmında üç dilimli kemer dizisi, ortasında on iki kollu yıldız geçmeler, kavsarasında ise yivlenmiş biçimde zikzak motifleri vardır. Kemer içinde, köşeliklerinde ve çevresini dolanan bordürde palmet ve üç dilimli yaprak desenlerine yer verilmiştir. Kemerin hemen üzerinde sülüs hattıyla “eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammede’r-rasulu’l-lah” ibaresi mevcuttur.

Minber mihrap önündeki taşının sağ köşesinde bulunmaktadır. Renkli mermerdendir. Geometrik geçme motifleriyle süslü ahşap kanatlı kapının alınlığında Ahzab Suresi’nin 56. ayetinden bir bölüm vardır. On basamaklı minberin aynalığında sekiz kollu yıldızdan türeyen geçme motifine yer verilmiştir.

Müezzin Mahfili harimin kuzeybatı duvarının içinde, girişin üzerindedir.

Ahşap konsollara oturan mahfil çok renkli süslemelere sahiptir.

Vaaz Kürsüsü kuzeybatıdaki girişin içinde, sağ tarafta yer almaktadır. Ahşaptandır. Süpürgeliğinde çok dilimli kemerlere yer verilmiştir. Kenarlarında altın sarısı, siyah ve kırmızı renkli yatay ve dikey dikdörtgen ve kare şekilli süslemeler vardır.

Minare kuzeybatı cephede, harim ile revaklı avluya geçit veren kapı arasındadır. Kare kaide üzerinde silindirik gövde yükselmektedir. Gövdenin alt kısmında üç dilimli yaprak şekilleri mevcuttur. Ortasındaki iki bilezikten ikincisinin altında bir sıra küçük kemer dizisine yer verilmiştir. Üste ise mukarnaslara oturan iki şerefe bulunmaktadır. Petek taştan olup külahı tek renkli çinilerle kaplanmıştır.

Sıbyan Mektebi cami ile aynı bahçe içinde, doğu yönündedir (Resim: 9). Kuzeybatı cephesinde ortadaki daha geniş ve yüksek üç sivri kemerli açıklık vardır. Kuzeydoğu cephesinde sivri kemer alınlıklı ve demir parmaklıklı dört dikdörtgen şekilli pencere mevcuttur. Yazlık kısmı ile kışlığın çatı yüksekliklerinin farklı olduğu görülmektedir. Güneybatı cephe/ kuzeydoğu ile düzenleme bakımından aynıdır. Güneydoğu cephede ise altta sivri kemer alınlıklı, demir parmaklıklı ve dikdörtgen şekilli dört pencere açılırken üstte, tam ortada tek sivri kemerli pencereye yer verilmiştir. Dıştan meyilli çatı ile örtülmüştür.

İç mekanı 13.5x5 m ölçülerindeki yazlık ve kışık olmak üzere iki kısımdan meydana gelen bir dikdörtgen plana sahiptir. Her iki bölümün de düzenlemesi aynıdır. Ortadaki bölümler birer tam kubbe, yanlar ise birer yarım kubbe ile örtülmüştür. Orta kubbelerin üzeri camide olduğu gibi tek renkli çinilerle kaplanmıştır. Kışık kısmın güneydoğu duvarı ortasında mukarnas kavsaralı bir mihrap mevcuttur. Çevresini silmeler kuşatmaktadır.

1.5.2. Harem Sarayı : Kitabesine⁴⁵ göre saray Mehmet Ali Paşa tarafından 1242/1826-27 senesinde inşa ettirilmiştir.⁴⁶ 1882'deki İngiliz işgaline kadar Mehmet Ali Paşa ile daha sonraki Mısır Hidivleri ve ailelerinin ikameti için kullanılan saray bu tarihten sonra İngiliz İhtilal kuvvetlerine has bir hastane olarak kullanılmıştır. 1946 yılında İngilizlerin geri çekilmesini takiben üç yıl metruk vaziyette kalan saray 1949 senesi 20 Kasım'ından beri Mısır Askeri Müzesi olarak

⁴⁵ M. Akkuş; "Kahire'deki Osmanlı Dönemi Eserlerinde Türkçe Manzum Kitabeler" VAKIFLAR DERGİSİ, S. 22, Ankara, 1991, s. 400; M.H.A. el-Kesibânî, Tetavvuru Nazmı'l-İmarati fi Amâli Muhammed Ali'l-Bâkiyeti bi-Medineti'l-Kahirati (Kahire Ün. Basılmamış Doktora Tezi, 1993), s.149-150; A.A. Bayhan; a.g.e., s. 355-356.

⁴⁶ Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s. 10; M.H.A. el-Kesibânî, a.g.e., s.148; Lyster, a.g.e., s.103; Williams, a.g.e., s.226.

görev yapmaktadır⁴⁷ (Resim: 10).

Doğu, batı ve ortada olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Orta ve batıdaki bölümler Mehmet Ali Paşa ile ailesinin özel konutudur. “Kasrı’l-Eytâm” adı verilen doğudaki kısmı ise Nizâm-ı Cedîd’de görevli askerler ile Mehmet Ali Paşa’nın özel korumalarına tahsis edilmiştir. Kalenin 1/7’sine tekabül eden 25.000 m².lik bir alanı kaplayan sarayın 1631 m².lik kısmını binalar, kalan kısmını da bahçeler ve avlular işgal etmektedir. Avluların sarayın iç bölümünün (orta, doğu, batı) önüne, arkasına ve yanlarına yerleştirildiği görülmektedir. Harem Sarayı’ndaki bölümlerin her biri Cevher Sarayı’ndaki gibi Avrupa stili gösteren süslemelere sahip kabul salonları (her katında vardır) ile bir çok yan odalar ihtiva etmektedir. Şu anda Askeri Müze olan Saray’ın içi Firavunlar devrinden modern zamanlara kadar Mısır askeriyesine ait tarihi izler taşıyan koleksiyonlarla doludur.

1.5.3. Araba Müzesi : İngiliz işgali sırasında yemek salonu olarak kullanılan mekan, sonradan yeniden düzenlenerek Araba Müzesi’ne dönüştürülmüştür. Cephesi metal at başlarıyla süslenmiştir (Resim: 11). Müze esas olarak Hidiv İsmail döneminden, kraliyet ailesi tarafından kullanılan sekiz araba ihtiva etmektedir.⁴⁸

1.5.4. Bahçe Müzesi : Osmanlı döneminden kalan bazı sütun, havuz ve çeşme gibi mimari parçalar içeren bu büyük alanın tam ortasında Memluk Sultanı Çakmak tarafından XV. yüzyılda yaptırılan ve günümüzde mevcut olmayan bir yapının mimari elemanı olan minarenin parçası vardır. Bahçenin çevresindeki yapılar XIX. yüzyılda inşa edilmiş dağınık vaziyetteki salonlar ve kışlalardan ibarettir. Ayrıca İngilizler tarafından yaptırılan bir yüzme havuzu da bulunmaktadır.⁴⁹

2. Güneybatı Bölümdeki Yapılar : Kahire Kalesinin geçmişinde bu bölüm daha çok hükümdarların ya da paşaların ikametine tahsis edilmiş yapılar içerir. Memlükler zamanında etrafı surlarla takviye edilerek müstahkem bir kısım haline dönüşmüştür.

2.6.1. Dağ Kapısı (Babu’l-Cebel) : Osmanlı valisi Yakan Paşa tarafından 1786 M. senesinde inşa ettirilmiştir.⁵⁰ Kalenin güney bölümündeki paşa sarayına özel bir giriş olarak yapılmıştır. Kapı küçük bir dikdörtgen duvar tarafından korunmaktadır ki, onun üzerindeki korniş cepheden taşkındır (Resim: 2). Orijinal XVIII.yy. girişi hüviyetini hala muhafaza eden kapı kemerli bir kapı yolundan

⁴⁷ M.H.A. el-Kesibânî; a.g.e., s. 151; W. Lyster, a.g.y.; C. Williams; a.g.y.

⁴⁸ W. Lyster; a.g.e., s. 108.

⁴⁹ W. Lyster; a.g.e., s. 108.

⁵⁰ W. Lyster; a.g.e., s. 91.

ibarettir. Ayrıca kapının solundan itibaren güneye doğru uzanan sur duvarları da Yakan Paşa tarafından aynı tarihte yaptırılmıştır.

2.6.2. Yusuf Kuyusu (Bi'r Yusuf) : Nasır Muhammet Camii'nin güney köşesinde yer almaktadır. Selahaddin-i Eyyubi tarafından 1183 senesinde, kaya içerisine 87 m. derinliğinde oyularak gerçekleştirilen kuyu, kalenin en önemli su kaynağıdır.⁵¹ Alt ve üstte olmak üzere iki pompa istasyonuna sahip olan kuyunun üst kısmında helezoni şekilli ve 2 m. genişliğinde merdivenler vardır.⁵² Günümüzde bu merdivenlerin yıpranması ve aydınlatmanın olmaması sebebiyle kuyu büyük tehlike arz etmektedir.

2.6.3. Büyük Eyvan (Eyvanu'l-Kebir) : Kurucusu tam olarak bilinmemekle⁵³ birlikte Eyyubi hükümdarı Melik Kamil tarafından yaptırılmış olmalıdır, çünkü Sultan Kamil'in 1218'den itibaren kaleyi hükümet merkezi olarak kullanmaya başladığı konusunda rivayetler mevcuttur. Dolayısıyla bu saray binasını da Melik Kamil inşa ettirmiş olabilir.⁵⁴ Kırmızı Avlu (Rahbatu'l-Hamra)'da bulunan Eyvan, sultanın hazine ve yönetim binalarıyla kuşatılmış olup sarayın taht salonu niteliğindedir. Yakınında 68000 el yazma kitap ihtiva eden büyük bir kütüphane yer alan ve XIX. yüzyıl sonlarına kadar da idare merkezi olan bu saray topluluğundan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

⁵¹ Kalenin su ihtiyacı aslen Nil'den sağlanmaktaydı. Bu amaçla Selahaddin-i Eyyubi Nil'den kaleye kadar uzanan su kemerleri yaptırmıştı. Daha sonra Nasır Muhammet ve Sultan Gavri tarafından yenilenen kemerlere, Nil kenarında, yani Fummu'l-Halic'de, yer alan büyük altıgen şekilli pompa istasyonundan öküzlere yardımıyla çekilen su gönderiliyordu. Hafif meyilli kemerlerden akan su en son kaledeki sarnıçlara ya da kuyulara dolduruluyordu. D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 81; Evliya Çelebi; a.g.e., IX, s. 289.

⁵² W. Lyster; a.g.e., s. 102. Evliya Çelebi Yusuf kuyusunu ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. "Selahaddin Yusuf bu kaleye muhakkak su lazımdır diye bütün mühendisleri topar. Kuyudan başka çare yoktur derler ve 150 Mekke zirai kazarak su bulurlar ama, suyu yukarı çekmeye ip dayanmaz. Nihayet kuyunun etrafını kazarlar. Kuyu ortada kubur gibi kalır. Pencereler açarlar. Kuyu etrafındaki kısma merdivenler yapılır. Ta suya kadar 3000 adımda inilir. Üstad mühendisler bu kuyuyu üç kısma ayırırlar. En aşağıda bir mağara kazıp, orada geniş havuzlar yapıp iki çift öküzle suyu çekip bu havuza doldururlar. Sonra kuyunun ortasında bir mağara kazıp oradaki havuzlara yine sığırların çevirdiği dolaplarla suyu çıkarırlar. Oradan da en üstteki havuzlara dört çift öküzle çevrilen dolaplarla su çıkarılarak şehre dağıtılır..."Evliya Çelebi; a.g.e., IX, s. 288.

⁵³ Eyyubilerden Melik Salih'in yaptırdığı ifade edilmektedir. Bkz. D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 82.

⁵⁴ W. Lyster; a.g.e., s. 16.

2.6.4. Polis Müzesi Terası : Mehmet Ali Paşa tarafından 1830 yılında yaptırılan büyük bir topçu platformu olan Sancak Alanı (Sahatu'l-Alem)'in etrafında dizilmiş salonlar ile pek çok eski eser kalıntısı ihtiva etmektedir. Mehmet Ali Paşa tarafından yaptırılan ve üst kısmı 1868'de Hidiv İsmail tarafından yenilenen Alem Kapısı (Babu'l-Alem)'ndan ulaşılmaktadır (Resim: 12). Bunun sağ tarafında, iki açık koridor boyunca uzanan küçük hücrelerden oluşan Askeri Hapishane mevcuttur. İlk olarak Hidiv İsmail tarafından yaptırılan ve 1882'de İngiliz askerlerince büyüdülen hapishane 1983 yılına kadar sürekli olarak kullanılmıştır. Hücrelerden dördünde Memluk, Osmanlı, Mehmet Ali Paşa ve yakın tarihe ait mahkumları gösteren mankenler bulunmaktadır. Hapishanenin ilerisinde, kuzey köşede şu anda Polis Müzesi Terası olarak bilinen ve Mehmet Ali Paşa tarafından 1830'da topçu platformu olarak yaptırılan bölüm yer almaktadır. Platform Memluk devrine ait Ablak Sarayı ile Adalet Salonu'nun kalıntılarından faydalanılarak inşa edilmiştir. Diğer taraftan bu köşede Memluk Sultanı Baybars tarafından Siba Burcu (Burcu's-Siba) yaptırılmıştı. Bu yapıda yer alan ve Sultan Baybars'ın hanedan sembolü olan yan yana dizilmiş aslanlar, son zamanlarda yapılan kazılarla ortaya çıkarılmış ve hala sağlam bir şekilde görülebilmektedir⁵⁵ (Resim: 13).

Polis Müzesi Terası'nın batı tarafındaki surlarda Selahaddin-i Eyyubi'ye atfedilen⁵⁶ bir kartal kabartması mevcuttur. Günümüzde başı olmayan kabartma eskiden muhtemelen başka bir yerdeydi. Çünkü bu surların çeşitli tarihlerde yenilediği bilinmektedir. Ancak şu anda gövdesi, kanatları, ayakları ve kuyruğu açık bir şekilde görülebilmektedir⁵⁷ (Resim: 14).

Güney tarafta Memluk Sultanı Eşref Halil (1290-93) tarafından Ptolemai devri tapınaklarından toplanmış ve Eşrefiye Sarayı'nda yeniden kullanılmış, 8 m. uzunluğunda, dört granit sütun devrilmiş vaziyette bulunmaktadır.

⁵⁵ D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 82; W. Lyster; a.g.e., s. 93.

⁵⁶ Bu kabartma Selahaddin-i Eyyubi kartalı olarak anılmasına rağmen Sultan Melik Kamil'e ait olduğu da ifade edilmektedir. D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 80; W. Lyster; a.g.e., s. 91.

⁵⁷ Evliya Çelebi kartal kabartmasını detaylı bir şekilde anlatmaktadır. "Mısır kalesinde Züğürtler Yaylası denilen bir yüksek yer vardır. Azepler kapısına bakar bir yüksek kuledir... Penceremizin altında iki adam boyunda bir kuş tasviri var, kanatlarını açmış, iki başı var. Mermer üstadı öyle güzel işlemiş ki... Taş beyazdır ama, üstad elvan boyalarla güzellik vermiş ki, güya canlıdır. Aynen Zotala kuruşundaki kuş tasvirine benzer. İki dili var... İki kanadının altında da parmak girecek kadar delikler olup, buralardan da ses çıkar. Ta göbeğinde de bir delik vardır..." Evliya Çelebi; a.g.e., IX, s. 283.

2.6.5. Ablak Sarayı (Kasru'l-Ablak) : Sancak Alanı (Sahatu'l-Alem)'nin güney tarafında, Memluk Sultanı Nasır Muhammet tarafından 1315'te yaptırılan Ablak Sarayı (Kasru'l-Ablak)'nin kalıntılarını ihtiva eden bir çukur vardır. Sultanın emirleriyle divanı topladığı kalenin en önemli yapılarından birisi olan ve 1824'te bir patlamayla tahrip olan saray, 1830'da Mehmet Ali Paşa tarafından topçu platformunu yaptırdığı zaman molozla kapatılmıştır. Son zamanlarda Mısır Eski Eserler Kurumu'nca yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır.⁵⁸

Ablak Sarayı (Kasru'l-Ablak), kuzey ve batı yöndekiler niş şeklinde, doğu ve batı taraftakiler ise büyük salon biçiminde olan dört eyvanın kuşattığı sekizgen fiskiyeli bir merkezi mekandan ibarettir. Ortadaki bu mekanın kuzey köşesindeki kapı üst katla ve ahırlarla bağlantılı merdivene, batı köşesindeki kapı ise Harem ve Eşrefiye Sarayı'na açılan geçide götürür. Fakat merkezi mekan dışında sarayın büyük kısmı yok olmuştur. Bununla birlikte mevcut bölümden iç süslemesi hakkında fikir edinmek mümkündür. Duvarların üst kısmında manzara içeren cam mozaik firiz ve yıldızlı kitabeler, bunun altında kakma mermerden oluşan kemer şekli, en altta ise çok renkli mermer kaplamalara yer verilmiştir. Diğer taraftan 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan götürdüğü malzemeler arasında bu sarayın mermer parçalarının da olduğu rivayet edilmektedir.⁵⁹ Aynı zamanda bu yapı Osmanlı devrinde Kabe örtüsü dikilen bir atölye olarak kullanılmıştır.⁶⁰

2.6.6. Refref Burcu (Burcu'l-Refref) : Polis Müzesi Terası'nın güney ucunda yer alan Refref Burcu (Burcu'l-Refref), iki ayrı evrede yapılmıştır. Kale surunun karşısındaki bölüm, Memluk Sultanı Eşref Halil tarafından bir saray köşkü için platform olarak kurulmuştu. Burcun koruyucu dış kısmı ise, Sultan Nasır Muhammet tarafından 1314'te, hanedan ahırlarına götüren bir merdiven içerecek şekilde ilave edildi.⁶¹

2.6.7. Nasır Muhammet b. Kalavun Camii : Büyük Eyvan (Eyvanu'l-Kebir)'in yanına, Nasır Muhammet b. Kalavun tarafından 1318 senesinde yaptırılan ve 1334-35 yıllarında tamir ettirilen⁶² cami, düzgün kesme taş

⁵⁸ W. Lyster; a.g.e., s. 93-94.

⁵⁹ D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 82-83; W. Lyster; a.g.e., s. 93-94.

⁶⁰ D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 84.

⁶¹ W. Lyster; a.g.e., s. 94.

⁶² Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s. 3; S.M. Muhammed; Mesacidü Mısır ve Evliyauha's-Salihun, III, Kahire, 1976, s. 131-138; C. Williams; Islamic Monuments in Cairo; Cairo, 1985, s. 224; E. M. Ferğali; a.g.e., s. 149; W. Lyster; a.g.e., s. 101-102; Evliya Çelebi; a.g.e., X, s. 303; D. Behrens-Abouseif; a.g.e., s. 108; A. A. Bayhan; "Mısır'daki Türk Kültür Varlığından Örnekler:

malzemenen inşa edilmiştir. Etrafını kuşatan beden duvarları sade, süslemesiz bir işçilik göstermektedir (Resim: 15). Kuzeybatı cephenin ortasında taç kapı yer almaktadır. İki yanında, üst kısımda her bir kenarda dokuz adet olmak üzere toplam 18 tane küçük kemerli pencere açılmıştır. Cephe, kaide kısmında genişliği 0,72 m., yüksekliği de 1,20 m. olan dendanlarla son bulmaktadır. Cepheden taşıntısı 1,37 m., genişliği 10,70 m. olan taç kapının yukarıdan taşıntısı yoktur, aynı zamanda bir bölümü üzerinde yükselen minareye de kaidelik yapmaktadır. Taç kapı, genişliği 4,10 m. olan ve içerisi mukarnaslarla doldurulmuş üç dilimli kemerli bir niş ile onun içerisindeki bir kapı açıklığı ve onun üzerindeki dikdörtgen şekilli küçük bir pencereden ibarettir. Cephe ile aynı seviyede sonlanan taç kapının yüksekliği 15,20 m.dir. Taç kapının üzerinde küçük bir loca (balkon) vardır. Çatıya götüren merdivenlerle ulaşılan bir yer olup muhtemelen diğer camilerdeki 'Dikkatü'l-Mübelliğ'in yerini almaktadır.

Kuzeydoğu cephe de düzenleme bakımından kuzeybatı cepheyle aynıdır. Ortasında taşıntısı 1.30m. olan bir kapı bulunan cephenin üst bölümünde kemerli pencere dizisi yer almaktadır. Pencerelerin sayısı bu yönde on dokuzdur. Genişliği 10,80 m. , yüksekliği de 10,20 m. olan kapı basamaklı dendanlarla nihayetlenmektedir. Cephe diğer yönlerdeki gibi kemerli dendanlarla son bulmaktadır. Derinliği 0,70m., genişliği 3,50 m. olan üç dilimli kemerli bir niş içerisinde yapıya giriş sağlayan bir kapı açıklığı ile onun üzerinde, kuzeybatı cephedeki taç kapıda yer alan kitabenin metninin aynısı - tarih bölümü mevcut değil - yer almaktadır. Cephenin kuzey ucuna yakın bir payandaya yer verildiği görülmektedir. Caminin doğu köşesi Kale'nin burçlarından birine bitişiktir, burada aynı zamanda cepheden taşıntılı minare kaidesi mevcuttur.

Güneybatı cephe ise diğer iki cephenin benzeri olup, altta duvarı destekleyen payandalara , üstte 20 adet kemerli pencereye ve en üstte kemerli dendanlara sahiptir. Cephenin güney ucunda , içindeki ikinci nefe gelecek biçimde yerleştirilmiş bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı sultanın içerideki maksureye giriş - çıkışı için kullanılırdı.

Cami 63x57m. ölçülerinde yaklaşık kare planlıdır. İçeride 35,5x23,5 m. boyutlarında yatay dikdörtgen şekilli bir avlu vardır. Avlu üç yönden ikişer revak sırası ile kuşatılmıştır. Avlunun köşelerinde granitten, kalın, diğer yerlerde mermerden ve ince sütunlar kullanılmıştır. Başlıklar Ptolemai, Roma ve Hıristiyan eserlerinden devşirmedir. Revakların kemerleri boyalı taşlardan iki renkli olarak

örülmüştür. Alttaki her büyük sivri kemerin üzerinde , ikişer tane olmak üzere kemerli küçük pencere dizisi mevcuttur. Bu düzenleme Şam'daki Emeviye Camii'nin (705 - 715) avlu revakları ile paralellik göstermekte olup hava ve ışık temini yanı sıra kemerlerin yükünü hafifletici bir uygulamadır. Avlu cepheleri, caminin yapıldığı devirdeki yapılarda görüldüğü gibi basamaklı dendanlarla nihayetlenmektedir. Avlunun kible tarafındaki harim mihraba paralel dört neften ibaret olup ilk nef dizisi on sütun ve on bir kemerden müteşekkildir. Diğer üç nefin ortasında, mihrap önünde, her bir kenarı 16,77 m. olan bir kare mekan oluşturulmuş ve üzeri kırmızı renkli on büyük granit sütunla taşınan bir kubbeyle örtülmüştür. Antik Mısır tapınaklarından devşirilen başlıklar üzerinde yükselen kemerlerle mukarnas dolgululu pandantiflere, oradan da sekizgen kasnağa ve kubbe yuvarlağına ulaşılmaktadır. Geçişler ahşaptan olup üzerindeki kubbenin de orijinalde ahşaptan yapıldığı sanılmaktadır. Kasnakta pandantiflerle üçlü pencereler alternatif bir düzenleme göstermektedir. Kubbe eteğinde Memluk sülüsü karakterinde, Kur'an-ı Kerim'den ayetlerle yapım kitabesinin metnine benzer bir yazı kuşağı mevcuttur. Mihrap önündeki kemerler beyaz ve kırmızı taştan iki renkli olarak örülmüştür. Kubbe dıştan yeşil renkli çinilerle kaplanmıştır. Caminin diğer taraflarının üzeri, düz örtüyle kapatılmıştır. Ahşap tavanda sekizgen şekilli tabak formunda süslemelere yer verilmiştir. Mihrap önündeki mekanın sağ tarafında sultanın ya da paşaların ibadet edebileceği ve güney köşedeki kapıyla bağlantılı çok sanatlı, kafesli bir maksurenin bulunduğu rivayet edilmektedir.

20,10 m. uzunluğundaki kible duvarı, 5,5 m. yüksekliğe kadar çok renkli mermer kaplamaya sahipti, günümüzde büyük bölümü dökülmüş durumdadır. Aslında caminin bütün duvarlarının aynı şekilde mermerle süslü olduğu sanılmaktadır. Bu kaplamaların Osmanlı fethini müteakip sökülerek İstanbul'a taşındığı kaynaklarda belirtilmektedir. Kible duvarının ortasındaki mihrap ile iki yanındaki mihrabiyeler, yapının orijinal durumuyla ilgili fikir edinmemize imkan sağlayacak şekilde, mozaik tekniğinde, çok renkli zengin mermer süslemeye sahiptir. Panolar veya bordürler halinde, sonsuzluk prensibine uygun geliştirilmiş geometrik geçme ve yıldızlar, üç dilimli kemerciklerin meydana getirdiği diziler, ok uçları, yazılar ve çeşitli geometrik şekillerin tezyinatı oluşturduğu görülmektedir.

Mihrabın hemen sağında, Mısır Eski Eserler Kurumu'nun onarımı sırasında yerleştirilmiş, zengin sedef ve bağa kakmalarla süslenmiş bir ahşap minber bulunmaktadır. Bu minber büyük oranda H.740/M.1340 tarihli el-Maridani Camii'nin minberine benzemektedir.

Caminin iki tane minaresi vardır. Birincisi kuzeybatı yöndeki portalin bir bölümünün üzerinde yükselmektedir. Kare kesitli kaide üzerindeki gövde silindirik şekillidir. Mukarnaslar üzerinde taş korkuluklu iki şerefeye sahip olan gövde, iki bölümden ibarettir. Alttaki, yatay şekilli, iri dilimlerle oluşturulmuş balık sırtı; üstteki ise, zikzak motifleriyle bezenmiştir. Petek ve külah kısmı Kahire minarelerinde görülmeyen bir düzenleme sergilemektedir. Mavi renkli çinilerle kaplanmış, iri dilimli silindirik peteğin üzerinde, beyaz renkli çinili Ayet el-Kürsi'nin bir bölümünün yazıldığı bir kitabe kuşağı ile yeşil renkli çini kaplamaya sahip iri dilimli ve soğan şekilli bir kubbecik mevcuttur. Taç kapının sol iç tarafında yer alan bir kapıdan, bir merdiven vasıtasıyla müezzin mahfiline, oradan da helezoni şekilli merdivenle minare şerefesine çıkılmaktadır.

İkinci minare, caminin doğu köşesine bitişik 2,90X7,80 m. boyutlarındaki dikdörtgen şekilli bir kaide üzerinde yükselmektedir. Gövde üç bölümden ibaret olup iki şerefeye birbirinden ayrılmaktadır. Alt kat kare, ikinci kat silindirik şekillidir. Üçüncü kat ise diğer minarenin zirvesine benzer petek ve külahı taşıyan altıgen şekilli pavyondan müteşekkildir. Üstteki petek ve külah, diğer minarede olduğu gibi mavi, beyaz ve yeşil renkli çinilerle kaplanmıştı. Minareye cami içerisinden açılan bir kapı vasıtasıyla ulaşılmaktadır.

2.6.8. Sultaniye Sarayı (Daru's-Sultaniye) ve Mutfaklar : Nasır Muhammet Camii'nin güneybatı tarafında, Eyyûbiler devrinde taş ocağı olarak kullanılan büyük bir mekan 1335'te Nasr Muhammed tarafından kale içerisine dahil edilmiştir. Etrafı surlarla çevrilerek birkaç saray ile geniş bir bahçe oluşturulmuştu.⁶³ Bunlar Memluk sultanlarının kaledeki en önemli saray kompleksi olan Sultaniye Sarayı (Daru's-Sultaniye) ve Mutfaklardır. Saray içerisinde sultanın dört eşi yanı sıra cariyelere ait daireler mevcuttu.⁶⁴ Bu odalar da inci ve yakutlarla süslenmişti. Saray yapılarından günümüze, XIX. yüzyılda yapılmış duvarların arkasında kalmış mutfakların bazı kalıntıları ulaşabilmiştir. Aslında mutfaklar içerisinde et, baharat ve yağın depolandığı 'Havaichane' ile içecekler, hamur işleri ve tatlıların yapıldığı 'Şarabhane' yer alıyordu. Bütün yapılar yangın riskine karşı tamamen taştan yapılmıştı. Burada 'Ustadar el Suhba' denilen Emir'in nezaretinde Sultana günlük beş çeşit yemek pişirilirdi.⁶⁵

⁶³ M.H.A. el-Kesibânî; Tetavvuru Nazmu'l-'imârati fi 'Amâli Muhammed Ali, Dirasatü li'l-Kusûri'l-Melikiyeti (K. Ü. Basılmamış Doktora Tezi, 1993), s. 109-110.

⁶⁴ Sultan Nasır devrinde bu sarayda 1200 kadının ikamet ettiği rivayet edilmektedir. Bkz. W. Lyster; a.g.e., s. 97.

⁶⁵ W. Lyster; a.g.e., s. 97-98.

2.6.9. Cevher ve Adalet Sarayı ile Darphane : Çerkez Memlûkleri ve Osmanlı valileri tarafından yönetim merkezi olarak kullanılan saray yapıları ve mutfak bölümleri Mehmet Ali Paşanın emriyle 1227/1812 senesinde yıktırılarak onların yerine 1228-29/1813-14 yıllarında Cevher Sarayı inşa olunmuştur⁶⁶ (Resim: 16). Ahşaptan yapılmış, süslü, boyalı alçı paneller ve oyma tavanlara sahip Cevher Sarayı sürekli yangınlarla karşı karşıya kalmıştır. 1820 ve 1824'teki iki büyük yangınla harap duruma düşen saray Mehmet Ali Paşa tarafından 1830'da daha büyük şekilde yeniden yaptırılmıştır. 1972 senesinde de tekrar büyük bir yangınla zarar gören yapı, Mısır Eski Eserleri Koruma Komisyonu'nca 11 yıl süren bir restorasyonla tamir edilmiştir.⁶⁷ Adalet Sarayı ise Mehmet Ali Paşa tarafından 1824 yılında Cevher Sarayı'na bitleştirilmiştir.⁶⁸ Darphane de ilk olarak Osmanlılar zamanında, 1709'da yapılmış, fakat Mehmet Ali Paşa tarafından 1812'de restore edilmiştir.⁶⁹

Mısırlı olmayan ve Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinden getirilen Türk, Rum, Bulgar ve Arnavut mimarlar⁷⁰ eliyle inşa olunan saray, İstanbul Boğaziçi'ndeki Avrupa tarzında yapılan sivil mimari örneklerine göre şekillendirilmiştir. Osmanlı Sultanı Abdülaziz Han'ın 1862 yılında Mısır'ı ziyareti sırasında yedi gün ikamet ettiği saray iki bölümden müteşekkildir. Batıda idari bürolar, doğuda ise Mehmet Ali Paşanın özel daireleri ile kabul salonu bulunmaktadır. Kalenin sur duvarlarıyla kuşatılmış durumdaki saraya, camiye bakan kuzey cepheden girilmektedir. Saray, ikinci yapım sırasında eklenen bir bölümle Adalet Sarayı'na bağlanmıştır. Ana girişten bir koridorla divanhane ve ana kabul salonuna bakan ana avluya ulaşılmaktadır. Bu bölüm kabul salonu ve ona bitişik bir eyvan ile taht salonuna ilaveten iki yan salondan ibarettir. Kabul salonundan bir merdivenli yol vasıtasıyla arka bahçeye geçilmektedir. Büyük bölümü harap vaziyette olan sarayın Mehmet Ali Paşaya ait daireler ile kabul salonunu ihtiva eden batı kısmı 1983'te Müze olarak yeniden açılmıştır.⁷¹ İçinde Mehmet Ali ve ailesine ait cam, porselen, antika eşyalar ile mobilyalar sergilenmektedir. Ayrıca sergilenen eşyalar arasındaki Kabe örtüsü de ilgi çekicidir. Mehmet Ali Paşanın yaldızlı, oymalı ahşap tahtı da sergilenen ilginç

⁶⁶ Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s. 9; E. M. Ferğalî, a.g.e., s.155-156; C. Williams; a.g.e., s.222; W. Lyster; a.g.e., s. 98; M.H.A. el-Kesibânî; a.g.y.; A. A. Bayhan; a.g.e., s. 353-354.

⁶⁷ D.B. Abouseif; "Cevher Sarayı"Mad., DİA, VII, İstanbul, 1993, s. 455-456.

⁶⁸ W. Lyster; a.g.e., s. 100.

⁶⁹ W. Lyster; a.g.e., s. 101.

⁷⁰ E. M. Ferğalî; a.g.e., s. 156.

⁷¹ C. Williams; a.g.e., s. 222-223.

eşyalardan birisidir. Taht, kol dayanağı olarak hizmet eden iki aslan figürü ile tepedeki iki allegorik tasvirle süslü, oymalı ve yaldızlı ahşaptan yapılmış muhteşem bir mobilya parçadır. Beni Suveyf ocaklarından getirilmiş mermerden yapılmış bir hamam, arka bahçenin ortasındaki fiskiyesi yanı sıra oval ve uzun dikdörtgen pencerelerle hareketlendirilmiş cephe yapısıyla, ayrıca içini süsleyen bitkisel süslemeler, portreler, resimler, üstteki manzara frizleri ve kabul salonu duvarındaki Mehmet Ali ile etrafını kuşatan ricacılar, Kabine üyeleri ve batı stilindeki ordusundan askerlerini gösteren manzara vb. tezyinatıyla saray Avrupa mimarisi ve sanatının tesirlerini Mısır'a taşıyan bir eserdir. Tavan altındaki bölümlerde çeşitli doğal tasvirler yer almaktadır. Bu süslemeler Rokoko olarak bilinen ve XVIII.-XIX.yy.da başkentte yaygın olan süslemeler ile paralellik içerisindedir. Kabul Salonu'nun girişi üzerinde Mehmet Ali Paşanın bir resmi yer almaktadır. Ayrıca üst kata götüren merdivendeki Osmanlı görevlilerinin resimleri ile peri kızlarının heykelleri dikkat çekicidir.

Cevher Sarayı'nın doğusunda Adalet Sarayı yer almaktadır. Önündeki meydana nazır büyük bir dış merdiven vasıtasıyla ulaşılan Adalet Sarayı, Mehmet Ali Paşa dönemindeki en büyük ve en önemli yönetim organı olan Divanü'l-Mülki (İçişleri Divanı)'ye ev sahipliği yapardı. Saray aynı zamanda, muhtelif suçları araştıran ve inceleyen Mısır'ın en yüksek mahkemesi olması yanı sıra, vakıf yönetimi, posta servisi, pasaport, sivil hastane, nüfus, darphane, ticari konsey vb. kamu işlerinin hemen hepsi için bürolar ihtiva etmekteydi. Ancak saray günümüzde harap vaziyettedir ve metruk durumdadır.⁷²

Saray meydanının doğu tarafında Darphane mevcuttur (Resim: 17). Yapı, dikdörtgen bir avlu etrafında düzenlenmiş kubbeli odalar dizisinden müteşekkildir. Şu anda Darphane de kapalı ve terk edilmiş durumdadır. Osmanlılar devrinde yıllık belirli miktar karşılığında, Darphanenin maden eritme bölümünün yönetimi ile imal edilen paraların kalitesini kontrol etme hakkı kiralanmıştı. XVIII. yüzyılda yeniçeriler Darphaneyi sahiplendiler ve piyasaya değeri düşük paralar tevzi ederek büyük paralar kazanmışlardır.⁷³

2.6.10. Mehmet Ali Paşa Camii : Giriş Kapısı üzerindeki Osmanlıca kitabesine göre⁷⁴ Mehmet Ali Paşa tarafından 1830-1848 yılları arasında

⁷² W. Lyster; a.g.e., s. 100.

⁷³ W. Lyster; a.g.e., s. 101.

⁷⁴ Kitabe için bkz. A.A. Bayhan; a.g.e., s. 126-128; M. Akkuş; "Kahire'deki Osmanlı Dönemi Eserlerinde Türkçe Manzum Kitabeler" VAKIFLAR DERGİSİ, S. XXII, Ankara, 1991, s. 386.

yaptırılmıştır.⁷⁵ Düzgün kesme taştan örülmüş duvarlara sahip olan cami, şadırvanlı avlusu ve merkezi planı yanı sıra Avrupaî tarzdaki süslemeleriyle de ilgi çekici bir yapıdır (Resim: 18). Kahire'nin en yüksek yeri olan Kale'de yapıldığından şehrin her yerinden rahatça görülebilmektedir.

Şadırvanlı Avlu 54x53 m ölçülerinde yaklaşık kare planlıdır. Altında büyük bir sarnıç bulunan avlu, 45 mermer sütuna oturan 45 yuvarlak kemerin taşıdığı 47 adet kubbeye örtülü revaklarla dört yönden kuşatılmıştır. Güneydoğudaki harim giriş kapısı ile güneybatı ve kuzeydoğu kenarlarındaki taç kapıların önündeki kemerlerin kavsi ve kubbelerin çapı diğerlerinden daha büyüktür. Pandantiflerle geçilen kubbelerin içleri Barok ve Rokoko tarzında kalem işleri ile süslenmiştir, dışları ise kurşunla kaplanmıştır. Her biri üzerinde birer pirinç alem yükselmektedir. Avlu duvarları içten ve dıştan albaster mermeriyle kaplanmıştır ve her kubbenin altında (saat kulesi hariç) yuvarlak kemerli alınlıklı birer dikdörtgen pencere açılmıştır. Bunlar dıştan bronz parmaklıklıdır. Revaklar seki şeklinde, avlu zemininden yüksektir. Avlu zemini mermer döşemelidir. Avlunun kuzeybatı revakı ortasında iki kemerli bölümü kapsayan saat kulesi 1264/1845 senesinde Fransız Kralı Luis Filip tarafından armağan edilmiştir. Avlunun ortasındaki şadırvan 1263/1844 tarihlidir. Sekiz dilimli merdiven sütuna oturan sekiz yuvarlak kemerin taşıdığı ahşap kubbe içten bitkisel kalem işleriyle tezyin edilmişken, dıştan da kurşunla kaplanmıştır. Ahşap saçağı da renkli bitkisel tezyinata sahiptir. Sekizgen şeklindeki her yüzünde ikişer abdest musluğu bulunan içerideki kubbe Rokoko tarzında bitkisel süslemeli mermer kaplamalıdır ve üzerinde bir pirinç alem yükselmektedir. Bunun üzerinde Kur'an-ı Kerim'den abdest ile ilgili ayetin ve Hz. Peygamber'e (S.A.V.) ait hadislerin yazıldığı görülmektedir.

“Ya eyyühe'l-lezine amenü iza kumtüm ila's-salati feğtesilü vücuheküm ve eydiküm ila'l-merafıki ve'msehu bi-ruüsüküm ve ercüküküm ila'l-ke'beyn” - “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman, yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayınız”, “Ve

---

⁷⁵ Z. M. Hasan; Fünûnü'l-İslâm, Beyrut, 1981, s. 139-140; S. K. Yetkin; İslam Sanatı Tarihi, Ankara, 1954, s.284; A. Behnasî; a.g.e., s.247; M. al. Asad; “Mosque of Mohammed Ali” MUQARNAS, S. 9, Leadin, 1992, s. 39-55; Abouseif, a.g.e., s.168-170; K. Samih; el-Imaratü'l-İslamiyyeti fi Mısr, Kahire, 1983, s. 63-108; O. Aslanapa; a.g.e., s. 442; E. M. Ferğalı, a.g.e., s. 152; C. Williams; a.g.e., s. 223; A. P. Mübarek; el-Hıtatü't-Tevfikıyyeti'l-Cedideti Li-Mısrâ'l-Kahirati, V, 1986, s.180-181; A. Atia; a.g.e., s. 82-83; S. M. Muhammed; a.g.e., V, s. 318. Bununla birlikte Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s.9'da caminin tarihi sadece 1265/1848 şeklinde zikredilmektedir. A. A. Nazîf; Dirâsât fi'l-'İmâratı'l-İslâmiyyeti, 1989, s. 32'de ise sadece 1246/1830 olarak verilmektedir.

kale salla'l-lahü aleyhi ve sellem el-vüdu'ü silahu'l-müminin sene 1263" - "Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: Abdest mü'minlerin silahıdır. Sene 1844." yazılıdır.

Kuzeybatı cephe, şadırvanlı avlunun güneydoğu revakını ihtiva etmektedir. On üç küçük kubbeyle örtülü revakın altında ortada yuvarlak kemerli harim girişi kapısı, iki tarafında dörder bronz parmaklıklı dikdörtgen pencere açıklığı mevcuttur. Bunların üzerindeki kuşakta Kur'an-ı Kerim'in Fetih Suresinden ayetler vardır. Üzerinde yapım kitabesi yer alan kapı kemerinin köşeliklerinde ay yıldız motifine ve daha üstte Sultan Abdülmecit'in ismine yer verilmiş olması ilgi çekicidir. Revak kubbelerine kadar mermerle kaplanmış cephenin üst bölümünde iki kat halinde düzenlenmiş on sekiz pencere bulunmaktadır. Dokuzarlı iki diziden alttakiler dikdörtgen, üsttekiler yuvarlak kemerlidir. Bunlar bronz parmaklıklı ve dikdörtgen şeklinde mermer çerçevelidir. İki uçtan minarelerle kuşatılmış olan cephe üst üste bindirilmiş silmelerden müteşekkil bir kornişle nihayetlenmektedir.

İki köşeden payandalarla desteklenmiş olan güneydoğu cephenin ortasında yarım kubbeyle örtülü mihrabın bulunduğu mekan dışarı çıkıntı yapmaktadır. Mihrabın üzerindeki bir yuvarlak ile üç yöndeki iki katlı ikişer dikdörtgen pencere ile cepheleri hareketlendirilmiş bu taşıntının duvarlarından güneydoğu cephe mermerle kaplanmıştır. Yanlarda üç katlı pencere dikkat çekmektedir. Bunlar ikişer tane olup, alttakiler dikdörtgen, en üstteki ise yuvarlak kemerlidir.

Kuzeydoğu ve güneybatı cepheler aynı düzenlemeye sahiptir. Altta on bir mermer sütuna oturan on bir yuvarlak kemerin taşıdığı on bir küçük kubbeyle örtülü birer revaka sahiptir. Ortadaki kemer ve kubbe girişin üzerine denk geldiğinden diğerlerinden büyük tutulmuştur. Cephe kubbelerine kadar mermerle kaplanmıştır. Dıştan kurşunla kaplanmış olan kubbelerin içleri bitkisel süslemeli dairelerle tezyin edilmiştir. Daha üstte ise alttakiler dikdörtgen üsttekiler yuvarlak kemerli dokuzarlı iki dizi halindeki pencerelerle cephe hareketlendirilmiştir.

Kuzeydoğu ve güneybatıda olmak üzere cami ve avlunun birerden toplam dört giriş kapısı bulunmaktadır. Bunlardan kuzeydoğudaki avlu kapısı üzerinde "İnne's-salate kanet ala'l-müminine kitaben mevguta 1267 ketebehü Emin İzmirli" - "Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır 1850-51 yazan İzmirli Emin"; cami kapısında İnne'l-müttegine fi cennati uyun üdhuluha bi-selamin aminin 1267 rakımuhü Emin İzmirli" - "(Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takva sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. Oraya emniyet ve selametle girin (denilir, onlara) 1850-51 yazan İzmirli Emin"; güneybatıdaki avlu kapısı üzerinde "Selamün aleyküm ketebe rabbüküm ala nefsihi'r-rahman 1267 ketebehü Emin İzmirli" - "Selam size' Rabbiniz merhamet etmeyi kendisine yazdı1850-51 yazan İzmirli Emin"; cami kapısında ise "Ve inne

mesacida'l-lahi fela ted'u ma'a'l-lahi ehada 1267 ketebühü Emin İzmiri” - “Mescidler şüpheşiz Allah'ındır. O halde Allah ile birlikte kimseye yalvarmayın (ve kulluk etmeyin) 1850-51 yazan İzmirli Emin”. Bunların dışında cami ve avlu pencerelerinin dış yüzünde İmam Busıfî'ye ait Kasıde-i Bûrde yazılıdır.

Güneydoğudaki harimin üzerini dört köşesinden üzerini, küçük kubbelerin örttüğü küçük kulelerle desteklenen büyük merkezi kubbe ile onun dört tarafını kuşatan yarım kubbeler ve köşelerdeki boşlukların üstünü kapatan küçük kubbeler örtmektedir. Kubbeler kurşunla kaplanmıştır. Caminin kuzey ve batı köşelerindeki kare şekilli minare kaidelerine karşın güney ve doğu köşelerini destekleyen payandalar üstte üzeri kurşun kaplı bir kubbecik ile örtölmüş büyük kuleler şeklinde devam ettirilmiştir. Yarım kubbelerin dışındaki kubbeler ile kulelerin kubbecikleri ay yıldızlı pirinç alemlerle nihayetlenmektedir.

Her kenarı 41 m olan harim kare plan göstermektedir. Mekan dört fil ayağına oturan 21 m çapında ve zeminden 52 m yüksekliğinde bir merkezi kubbe ile onun dört tarafındaki dört yarım kubbe ile örtölmüştür. Köşelerdeki boşlukları da dört küçük kubbe kapatmaktadır. Kubbeler pantantiflerle geçilen sekizgen kasnak üzerindedir. Kasnaklarda aydınlatmayı temin için pencereler açılmıştır. Mekanın güneydoğu yönünde üzeri bir yarım kubbeyle örtölmüş bir hacimle genişletildiği görölmektedir. Caminin duvarları altta 2.20 m kalınlığındadır ve yukarıya çıktıkça incelenerek 1.90 m.ye kadar düşmektedir. Duvarlar ve fil ayaklar 11 m yüksekliğe kadar beyaz renkli albaster mermeriyle kaplanmıştır. Bunun üstündeki kısım beyaz zemin üzerine yaldızlı motiflerle süslenmiştir. Kubbe içlerinin ise ortasında hilal bulunan çiçek desenli, renkli ve yaldızlı kabartmalarla tezyin edildiği gözlenmektedir. Bunlar Rokoko tarzındadır. Ayrıca kubbe içinde Bismillah, Maşallah, Tebarekallah ibareleri, büyük pantantiflerde Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali isimleri ile mihrabın üzerindeki yarım kubbenin iki pantantifinde Allah ve Muhammed isimleri yazılmıştır.

Mihrap güneydoğudaki eyvan şeklinde çıkıntı yapan mekanın kible duvarı ortasındadır. Mermerdendir. Güneş ışını süslemeli yuvarlak kemerli kavsara gömme iki mermer sütunceye oturmaktadır. Yaldızla süslü mihrabın altında beden duvarlarını saran üzüm salkımı ve asma dalı ile yapraklarından oluşan gerdanlık şeklinde süsleme vardır.

Orijinal minber eyvanın batı köşesindedir. Ahşaptan yapılmış olan bu minber altın yaldızlı süslemeleri ile dikkat çekicidir. Aynalığında Mehmet Ali Paşa hanedanının arması “Güneş Işın” ı tezyinatına yer verilmiştir. Bunun mihraptan uzak olması sebebiyle Kral Faruk zamanında pirinç kapılı, altın yaldızlı beyaz mermer üzerine kırmızı mermer kakmalı olarak yapılan yeni minber mihrabın sağındadır. Kapısı üzerindeki kitabede “Emera bi-ameli haza'l-minberi'l-mübareki

hazreti sahibü'l-celaleti mevlana el-melik el-salih Faruk evvel fi seneti seman ve hamsin ve selase mieh ve elf mine'l-hicrati” - “Bu mübarek minberin yapımını celâl sahibi efendimiz Kral Faruk I, Hicretin 1358/1939 senesinde emretti.” yazılıdır.

Caminin kuzeybatı duvarında sekiz sütun üzerine oturmuş, piriç korkuluklu müezzin mahfili bulunmaktadır. Dışarıdaki minare kapılarından geçilen merdiven ile önce bu mahfile, daha sonra minarelere çıkılmaktadır.

Yapının iki tane minaresi vardır. Bunlar kuzeybatı cephenin iki köşesinde yer almışlardır. 84 m yüksekliğindeki bu minareler cephe boyunca uzanan kare kaideler üzerinde yükselmektedir. Pabuç kısmı köşeleri kademeli üçgen şeklinde yumuşatılmış ve üzerine taş silmeler bindirilmiş biçimdedir. Gövde sekizgen olup yivlidir. Üst üste bindirilmiş silmelere oturan iki şerefe taş korkulukludur. Düz sekizgen petek gerdanlık motifleriyle süslüdür. Kûlah kurşunla kaplanmıştır.

Caminin batı köşesindeki küçük kubbeyle örtülü mekana piriç parmaklıklarla çevrili olarak Mehmet Ali Paşanın kabri yerleştirilmiştir.

3. Batıdaki Alt Bölüm : Kalenin batı tarafında Selahaddin Meydanı'na doğru uzanan bölümden ibarettir.

3.1. Azepler Kapısı (Babu'l-Azab) : Bu kapı kaleye Rıdvan Kethüda tarafından 1168/1754 senesinde ilave edilmiştir.⁷⁶Düzdün kesme taştan yapılmış olan kapının önünde iki yandan ulaşılan bir platform meydana getirilmiştir. Bu iki yönlü yolların birer tanesi merdivenlidir, diğerleri ise atla çıkabilmek için rampa halindedir. Platformun meydana bakan cephesinde ortada bir çeşmeye yer verilmiştir. Geometrik geçmeli bir dikdörtgen çerçeve içine alınmış yuvarlak kemer üzerinde üç tane gül bezek süslemesi mevcuttur. Kemer içi bir niş şeklinde olup altında yalak vardır. Bunun iki tarafında platformdan girişleri olan ve sekizgen biçimli ikişer gözetleme kulesi yer almaktadır. Mukarnaslara oturtularak cepheden dışarı taşırılmış olan bu kulelerin her bir yüzünde ince, uzun dikdörtgen pencereler açılmıştır. Dendanlarla da son bulmaktadır. Azab Kapısı, ortadaki giriş açıklığının iki yanına yerleştirilmiş iki burçtan meydana gelmektedir (Resim:19). İçten dışarı doğru kademelendirilmiş ve dilimlerle süslenmiş sivri kemerli açıklık içeride kalmaktadır. Yarım yuvarlak bir şekilde taşıntı yapan her iki burcun yan cepheleri çok dilimli yüzeyli kemerli birer nişle, cepheleri ise birer basık kemerle hareketlendirilmiştir. Ön cephelerindeki bu kemerler içinde üçer ince, uzun mazgal pencereye yer verilmiştir. Cephenin üst bölümünde taş konsollar üzerine oturan sivri kemerli bir dizi üzerinde dendanlar uzanmaktadır. Giriş kapısından bir dehlize

⁷⁶ Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s. 10; C. Williams; a.g.e., s. 75; E. M. Ferğalı; a.g.e., s. 158; A.A. Bayhan; a.g.e., s. 349.

girilmektedir. Bunun sağ ve sol duvarlarında yandaki burçlara geçit veren birer kapı vardır. Kapılardan dikkörtgen planlı bir mekana ulaşılmaktadır. Bu oda hem üstteki seyirdim yerine çıkış sağlayan merdiveni ihtiva etmektedir, hem de kuzeybatısındaki dikine dikkörtgen şekilli odaya geçit temin etmektedir. Çapraz tonozla örtülü burcun içindeki bu hücreler birisi yana, diğer üçü platforma bakan mazgal pencerelere sahiptir.

3.2. Ahmet Kethüda Camii : Aslında caminin yerinde Bahri Memlûkler döneminden 722/1370 tarihli eski bir cami vardı. Çerkez Memlûkleri döneminde harap durumdaki bu yapı Sultan Şeyh Müeyyed tarafından 821/1418'de tamir ettirilmiştir.⁷⁷ Osmanlı döneminde de kullanılamayacak duruma gelen yapının yerine bugünkü cami Ahmet Kethüda⁷⁸ tarafından 1109/1697 yılında yaptırılmıştır.⁷⁹ E. Çelebi "Küçüktür ama cemaati çoktur. Avlusu yoktur." şeklinde tasvir etmektedir.⁸⁰ Camiye bitişik olarak Çerkez Memluk Sultanı Melik Müeyyed tarafından yaptırılmış bir zaviye yer almaktadır.⁸¹

Kullanılmadığından iç kısımlarda yer yer tahribat meydana gelmiştir. Mısır Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından onarım programına alınmıştır. Azepler Ocağı'nın içinde bulunan cami düzgün kesme taş malzemeden inşa olunmuştur ve tek kubbeli bir plan göstermesi açısından ilgi çekicidir. Meyilli bir arazide kurulduğundan kuzeybatı tarafında bodrum meydana getirilmiştir (Resim: 20).

İki cepheli olan yapının kuzeydoğu cephesinde, alt katta kuzey uçta bodruma geçit veren düz atkı taşlı bir kapı mevcuttur. Doğu uçtaki portale beş basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Geometrik geçmelerle kuşatılmış üç dilimli kemerli nişin içinde düz atkı taşlı kapı, geometrik geçmeli alınlık ile kitabe ve küçük bir dikkörtgen pencere yer almaktadır. Cephenin diğer kısmını iki katlı pencereler hareketlendirmektedir. Dört tane olan bu pencerelerden alttakiler demir parmaklıklı ve büyük dikkörtgen şekilli, üsttekiler tel örgülü ve küçük dikkörtgen biçimlidir.

Kuzeybatı cephenin batı ucunda merdivenle ulaşılan ve direkt cami iç mekanına açılan düz atkı taşlı tali giriş kapısı ile üzerindeki ahşap korkuluklu küçük dikkörtgen pencere, bir yüzeysel dikkörtgen niş içindedir. Hemen solunda demir parmaklıklı büyük bir dikkörtgen pencere açılmıştır. Cephenin ortasında minare kaidesi yer almaktadır. Bunun solunda üç katlı pencere vardır. Altaki

⁷⁷ A. Atia; a.g.e., s.68.

⁷⁸ Kahire kale kapısının muhafızı olup Azepler ocağının yöneticilerindendi. A. Atia; a.g.y.

⁷⁹ Fihrisu'l-Asari'l-İslamiyyeti Bi-Medineti'l-Kahirati, Kahire, 1951, s. 3; A. Atia; a.g.e., s.68, 70; A.A. Bayhan; a.g.e., s. 75.

⁸⁰ E. Çelebi; a.g.e., X, s. 305.

⁸¹ W. Lyster, a.g.e., s. 90.

bodruma ait olup dikdörtgen şekillidir ve ahşap kepenklidir. Ortadaki demir parmaklıklı büyük dikdörtgen pencere ile en üstteki küçük dikdörtgen pencere caminin bitişiğindeki mekana aittir.

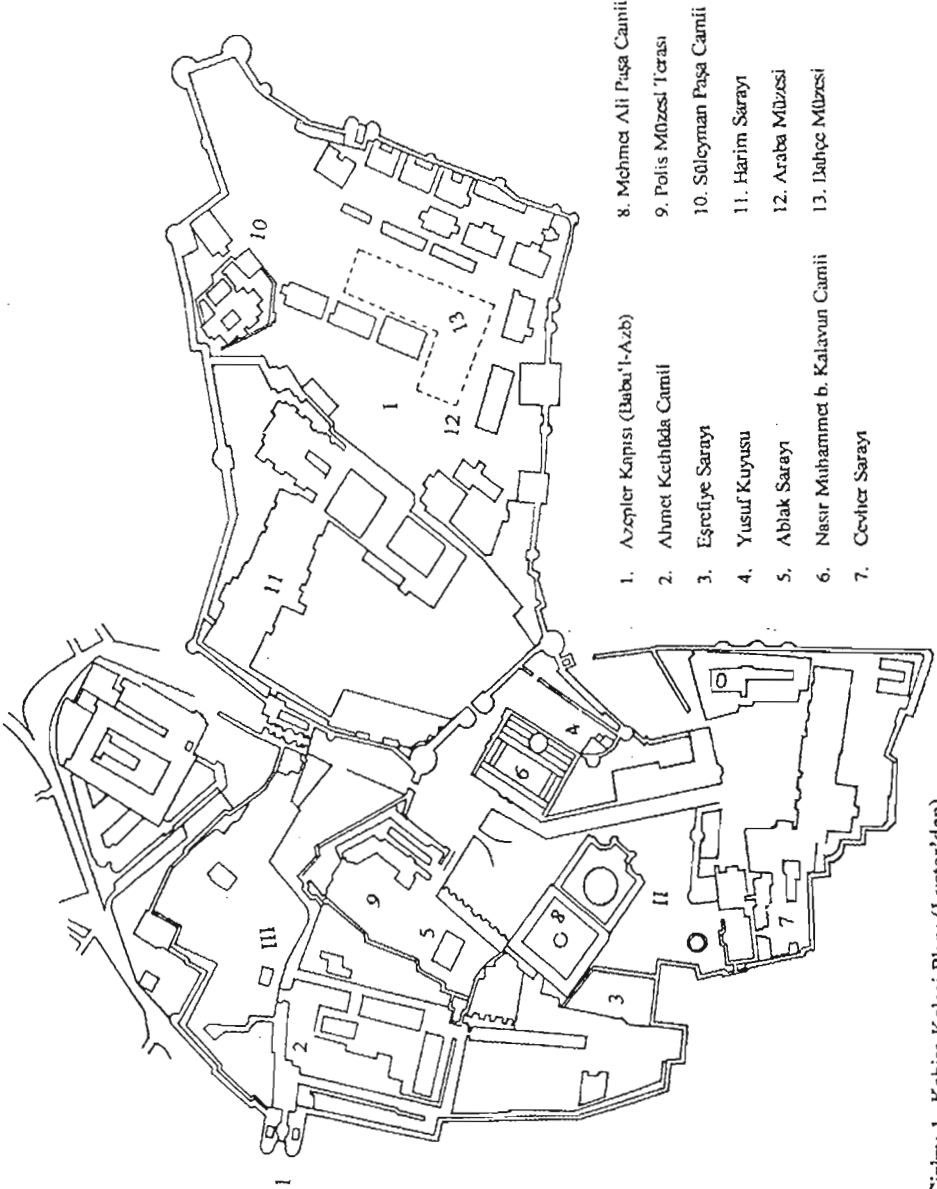
Doğu uçtaki portalden caminin kuzeydoğu kenarı boyunca uzanan dikdörtgen şekilli mekana geçilmektedir. Güneydoğu duvarında bir mihrabiye bulunan bu mekanın kuzeybatı duvarında altı üstlü iki, kuzeydoğuda ise dört tane pencere açılarak aydınlatma temin edilmiştir. Zemini taş döşemelidir. Ahşap tavanın büyük bölümü yıkıktır. Güneybatısında ise batı uçta düz atkı taşlı kapı ile güney uçta iç mekana açılan bir pencere mevcuttur. Bu duvardaki kapı üzerinde palmet dizisi vardır. İç mekan yaklaşık 6x6 m ölçülerinde kare planlıdır. Kuzeydoğu ve kuzeybatıdakilerin genişliği fazla olmayan dört taraftaki genişletme kemerleri üzerine oturan tek kubbe ile örtülüdür. Yüksekliği fazla olmayan basık bir kubbe olup pandantifler üzerinde yükselmektedir.

Güneydoğu duvarın ortasındaki mihrap iki mermer sütunceye oturan sivri kemerli bir nişten ibarettir. Sade ve süslemesizdir. Bunun sağında bir kitaplık ile solunda yandaki mekana açılan bir pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı kenarın solunda dışarıya açılan bir kapı ile sağında bir pencerenin açıldığı görülmektedir.

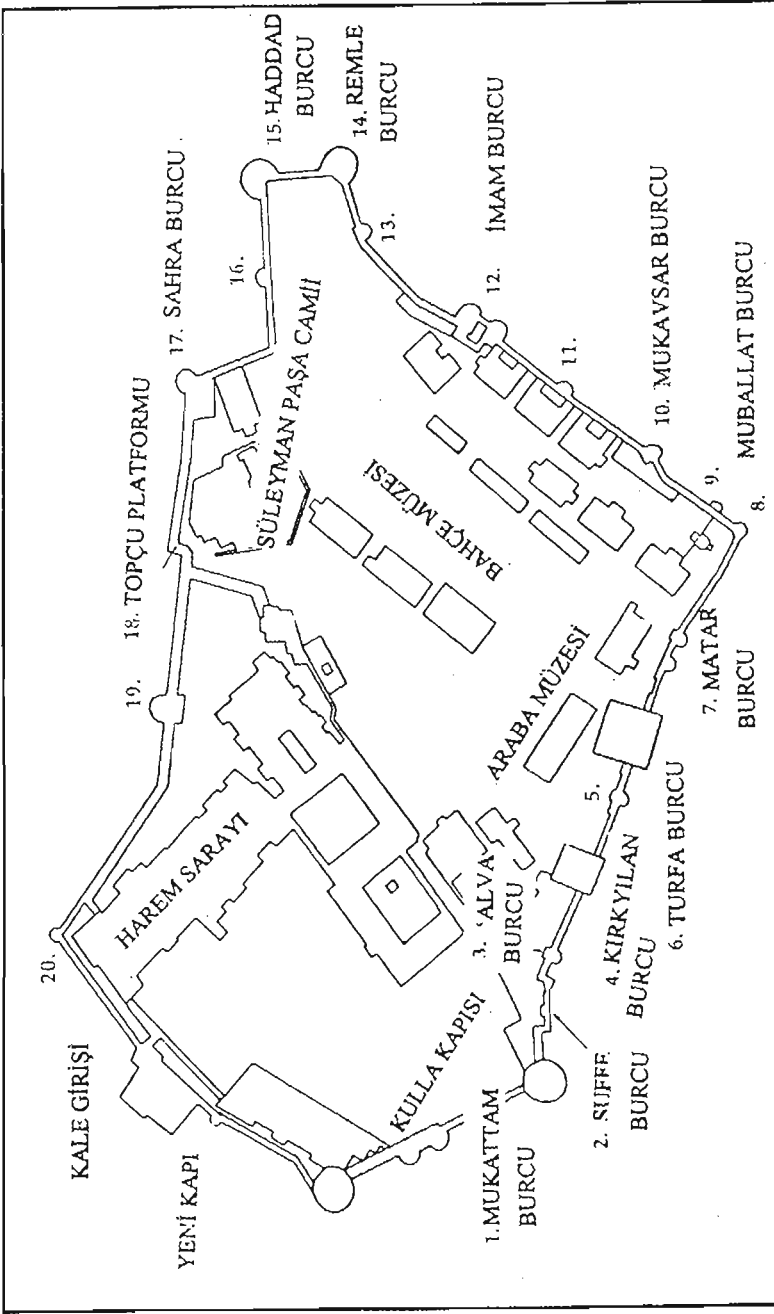
Minare kuzeybatı cephenin ortasında yer almaktadır. Köşeleri gömme sütuncelerle süslenmiş kare kaideli mukarnas sıralarıyla bitmektedir. Üçgenlerle geçilen silindirik gövde silmelerle süslenmiştir. Mukarnaslar üzerindeki şerefe ahşap korkulukludur. Silmelerle süslü silindirik petek mahrûti bir külahla son bulmaktadır. Caminin ötesinde küçük bir kapı vardır. Bu muhtemelen Rıdvan Kethüda Azepler Kapısı (Babu'l-Azab)'nı 1754'te yaptırdığı zamana kadar kraliyet ahırlarının girişi olan Memluk devrine ait Silsile Kapısı (Babu'l-Silsile) olmalıdır. Buradan itibaren tepeye tırmanan patika yol, alt bölüm ile kaleyi birbirine bağlayan dahili yolla aynı rotayı takip eder. Aynı yol eskiden Memluk Sultanı ve maiyeti için sarayın kraliyet girişi olan gizli kapıya da ulaşırdı. Patikanın sol tarafında Mehmet Ali Paşanın top dökümhanesi olan 'Tophane' ile bazı yeni askeri yapılar yer almaktadır. Eski Memluk ahırlarının bulunduğu yeri bugün XIX. ve XX. yüzyıllardan kalma depolar işgal etmektedir.⁸²

3.3. Eşrefiye Sarayı : Alt bölümün güney ucunda Memluk Sultanı Melik Eşref Halil tarafından 1293'te yaptırılan sarayın kalıntıları mevcuttur. Alt katları Memluk askerleri için kışla olarak hizmet veren iki büyük eyvan (altı-üstlü), üstü ise tören salonu içerirdi. yapı eskiden Nasır Muhammet tarafından xiv. yüzyılda yıkılmış olan seyirci salonuyla kuşatılmış durumdaydı.

⁸² W. Lyster, a.g.e., s. 90-91.

Çizim: 1 - Kahire Kalesi Planı (Lyster'den)

Çizim: 2- Kahire Kalesi, Kuzeydoğu Bölümlü Planı (Lyster'den)

Resim 1 : Kahire Kalesi'nin Şehirden Görünüşü

Resim 2 : Mukattam Burcu ve Dağ Kapısı

Resim 3 : Kalenin Güney Surları ve Burçları

Resim 4 : Kırk Yılan Burcu

Resim 5 : Surlardaki Dehliz

Resim 6 : Kalenin Doğu Surları ve Burçları

Resim 7 : Remle Haddad Burçları

Resim 8 : Yeni Kapı

Resim 9 : Süleyman Paşa Camii ve Sıbyan Mektebi

Resim 10 : Harem Sarayı

Resim 11 : Araba Müzesi

Resim 12 : Polis Müzesi Terası

Resim 13 : Siba Burcun'daki Aslan Fügürlerinden Birisinin Görünüşü

Resim 14 : Kartal Figürünün Çizimi (Lyster'den)

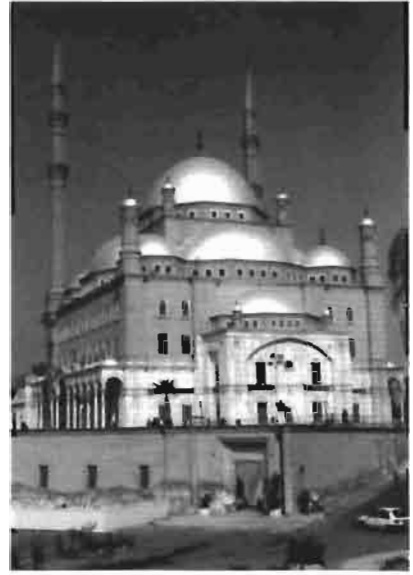
Resim 15 : Hasır Muhammet b. Kalavun Camii

Resim 16 : Cevher Sarayı

Resim 17 : Darphane

Resim 18 : Mehmet Ali Paşa Camii

Resim 19 : Azcepler Kapısı

Resim 20 : Ahmet Kethüda Camii